

EPOS YAYINLARI-53
inceleme

Canan Koç, Yıldırım Koç
KESK TARİHİ-1
risk alanlar / yolu açanlar
1985-1995

Yayıma Hazırlayan:
M. Serdar Kayaoğlu

© Canan Koç, Yıldırım Koç, 2009
©Epos Yayınları, 2009

Düzeltilen:
Rafet Özen

Kapak Tasarımı:
Zet Tanıtım

Kapak Fotoğrafı: *Mehmet Özer*

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
epos

Baskı ve Cilt:
Sözkesen Matbaası (0.312) 395 21 10
Birinci Baskı, Ankara 2009

ISBN: 978-975-6790-65-6 (tk.)
978-975-6790-66-3 (C.I)

Canan Koç – Yıldırım Koç
KESK TARİHİ-I
risk alanlar / yolu açanlar
(1985 – 1995)

EPOS YAYINLARI
GMK Bulvarı 60/20 (06570) Maltepe-Ankara,
Tel.Fax: (0.312) 232 14 70 - 229 98 21
eposyayinlari@eposyayinlari.com
www.eposyayinlari.com

————— **KESK TARİHİ** —————
risk alanlar / yolu açanlar
(1985 – 1995)

Canan Koç (1950—); 1973 yılında ODTÜ Fen ve Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. 1983 yılında AÜ-SBF'de sosyal politika dalında yüksek lisans derecesi aldı.

Maden-İş (DİSK), *Şeker-İş* ve *Tek Eğitim Büro-İş Sendikalarında* uzman olarak çalıştı. 1978-1983 döneminde *TÜBİTAK Yapı Araştırma Enstitüsü*'nde çalıştı ve 1983 yılında Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından 1402 sayılı Yasa uyarınca bu görevinden çıkarıldı.

1987-1997 döneminde *Demiryol-İş Sendikası Araştırma Dairesi Müdürü* olarak çalıştı. 1999 yılından beri *Tarım-İş Sendikası Genel Başkan Danışmanı* olarak çalışıyor.

Yıldırım Koç (1951—); 1973 yılında ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Ekonomi ve İstatistik Bölümü'nü bitirdi. 1983 yılında AÜ-SBF'de sosyal politika dalında yüksek lisans derecesi aldı.

1974'te *Tüm İktisatçılar Birliği*'nin kurucuları ve yöneticileri arasında yer aldı; *TİB Bülteni*'nin yazışmaları müdürlüğünü yaptı. 1975-1980 döneminde *Maden-İş* (DİSK), *Yeraltı Maden-İş*, *Tek Eğitim Büro-İş* ve *Devrimci Metal-İş Sendikalarında* toplu sözleşme, eğitim, araştırma uzmanı olarak çalıştı.

1980-1983 yıllarında asistan olarak çalıştığı ODTÜ'den Ankara Sıkıyönetimi'nin emriyle çıkarıldı.

1993-2003 tarihleri arasında *TÜRK-İŞ Genel Başkan Danışmanı* olarak çalıştı ve bu dönemde TÜRK-İŞ'in *Uluslararası Çalışma Örgütü* (ILO), *Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu* (ICFTU) ve *Avrupa Sendikalar Konfederasyonu* (ETUC) ile ilişkilerinden de sorumlu oldu. TÜRK-İŞ'teki görevinden 30 Eylül 2003 tarihinde istifa etti.

1985-2008 yılları arasında *Türkiye Yol-İş Sendikası Eğitim Dairesi Başkanı* olarak çalıştı. *ODTÜ İktisat Bölümü*'nde kısmi zamanlı öğretim görevlisi olarak ders veriyor. *Aydınlık Dergisi* yazarı.

Çalışma yaşamı konusunda yayımlanmış 30'a yakın kitabı ve aynı alanda birçok makalesi bulunuyor.

Yazarların daha önce "*DİSK Tarihi: efsane mi gerçek mi? (1967-1980)*" başlıklı kitabını yayımladık.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Tablolar /13	
Yayınevinin Sunuşu /15	
SUNUŞ /19	
GİRİŞ /27	
I. TÜRKİYE'DE KAMU ÇALIŞANLARININ SINIFSAK KUNUMU ve HUKUKİ STATÜLERİ	41
II. TÜRKİYE'DE KAMU ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTLÜLÜK GEÇMİŞİ	56
III. KAMU ÇALIŞANLARI SENDİKALARININ KURULMASI ÖNCESİNDEKİ GELİŞMELER (1985-1990)	64
A. Siyasal Parti Programlarında Memurların Sendikal Hakları	64
B. Memurların Sendikalaşma Hakkı Tartışmaları Başlıyor	66
C. Öğretmenlerin Örgütlenmesi	68
1. <i>abece Dergisi</i>	68
2. <i>Eğit-Der</i>	71
3. <i>Eğitim-İş'in Kuruluş Hazırlıkları</i>	79
4. <i>TÖB-DER'de Siyasal Kavgalar</i>	81
5. <i>Eğit-Der İçindeki Anlaşmazlık</i>	82
Ç. Diğer Alanlarda Memur Dernekleri	84
IV. KAMU ÇALIŞANLARI SENDİKALARINA İLİŞKİN BAZI DEĞERLENDİRMELER	91
A. Kamu Çalışanlarının Örgütlenmesi Sosyalistlerin Önderliğinde Gerçekleştirildi	91
B. Bağımsızlık ve Ülkenin Bütünlüğü Konusunda Duyarlılık	99
C. Sendika - Siyasî Örgüt İlişkisi	102
1. Komünistler ve Sendikal Çalışma	102
2. Sendikal Çalışmaya Siyasal Müdahale (Eğitim-İş Örneği)	104
3. Sendika Genel Kurullarında Siyasal Pazarlıklar ve Siyasal Gruplar	108

4. Sendikal Çalışmaya Siyasal Müdahale (Or-Kam-Sen Örneği)	114	1. Genel Siyasal Durum	196
5. Sendikal Çalışma Anlayışları	119	2. İlk Örgütlenmeler, İlk Eylemler	200
a. <i>Sınıf ve Kitle Sendikacılığı</i>	119	3. Temmuz'da Eylemler Yaygınlaşıyor	204
b. <i>Sınıf Sendikacılığı</i>	126	4. İlk Engellemeler	208
c. <i>Çağdaş Sendikacılık</i>	128	5. Toplantı ve Sempozyumlar	210
ç. <i>Toplumsal Hareket Sendikacılığı</i>	131	6. Baskılar ve Sendikaların Mühürlenmesi	213
6. İlginç Bir Örnek	131	7. Kamu Çalışanları Sendikal Haklar Platformları, Kamu Çalışanları Platformları	216
Ç. Ücretli Çalışanların Ortak Örgütlenmesi Tartışması	132	8. 1 Mayıs 1991	218
D. Örgütlenme Düzeyi	139	B. Mücadelede Durgunluk ve Yeni Atılım	218
E. Sendika-İçi Demokrasi	140	1. Mücadelede Durgunluk ve Gerileme	218
F. Sendikalar ve Uluslararası Dayanışma	149	2. 2-5 Temmuz 1991 Eylemi	220
G. Kürt Milliyetçiliği ve Sendikalar	150	3. Durgunluğun Aşılması ve Kitleselleşme	222
1. Kürt Milliyetçiliği Güçleniyor	150	4. TTB ve TMMOB	228
2. 1990'lı Yılların Başlarında Sosyalist-Komünist Örgütlenmelerin Kürt Milliyetçiliğine Bakışı	153	5. 20 Ekim 1991 Genel Seçimleri ve Yeni Dönem	230
3. Kürt Milliyetçileriyle İttifak – Kürt Milliyetçilerine Destek	159	6. İstanbul Mitingi (26 Ocak 1992)	232
4. “Kürt Sendikaları Tehdidi	163	7. Tüm Bel-Sen'in İyiniyet Sözleşmesi	234
5. Sendikalarda Kürt Milliyetçilerinin Talepleri	165	8. Ankara Mitingi (15 Şubat 1992)	234
6. Sendikalardaki Kürt Milliyetçileri “Yurtsever” Oluyor	168	9. Yargıdan Destek	235
7. İşçi Sendikalarından Kürt Milliyetçiliğine Destek	170	10. 1 Mayıs 1992	236
8. Kürt Milliyetçileri Sendikalardaki Etkilerini Artırıyor	171	11. Dokuz Sendikaların Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'na Yazısı	238
9. Öğretmen Katliamlarına Tepki	172	12. Ankara Yürüyüşü (16-22 Haziran 1992)	239
10. Sınıf Kimliği mi, Etnik Kimlik mi?	174	13. Türkiye Kamu-Sen Kuruldu	244
11. Kürt Milliyetçilerinin Talepleri ve Kamu Çalışanları Sendikaları	177	14. Temmuz 1992 Eylemleri	246
12. Genel Seçimlerde Kürt Milliyetçilerine Destek	179	C. Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu Oluşturuldu	253
13. Kürt Milliyetçileriyle İttifakın Anti-Emperyalist ve Anti-Feodal Mücadeleye Etkileri	182	1. Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu'nun Kuruluşu ve İşleyiş İlkeleri	253
14. KESK'in Kuruluş Sürecinde Kürt Milliyetçilerinin Etkileri	183	2. Sonbahar'da Yeniden Hareketlenme	256
Ğ. Eylemcilik	186	3. Örgütlenmeye Danıştay Desteği	258
H. Emperyalizm Karşıtlığı	191	4. Başbakanlık Yürüyüşü (21 Aralık 1992)	259
V. KESK'İN KURULMASI ÖNCESİNDE KAMU ÇALIŞANLARI SENDİKALARI	196	5. Ortak Çalışanlar Yasası İçin Eşgüdüm Komitesi	267
A. İlk Örgütlenmeler, Baskılar, Kitle Mücadelelerinin İlk Dalgası	196	6. İş Bırakma Eylemi (15 Ocak 1993)	269
		7. Yeni Adımlar, Yeni Sorunlar	272
		8. Yasa Taslağı Gündemde	274
		9. 1 Mayıs 1993	276

10. Yeni Eylem Dalgası ve Yasakların Kalkması	278	18. TİSK, Sendikal Haklara Karşı Çıktı	398
11. Ankara Yürüyüşü (1–3 Temmuz 1993)	281	19. Siyasal Alandaki Gelişmeler	399
12. 15 Temmuz 1993 İş Bırakımı ve İzleyen Günlerdeki Eylemler	284	20. 20 Nisan 1995 Eylemi	400
13. Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu İlkeleri ve İç İşleyişi	291	21. “Sendikal Birlik” Oluşuyor	406
14. Eğitim-İş’in Sendikal Birlik Girişimi	293	22. 1 Mayıs 1995	407
15. Toplu Vizite Eylemi (15 Ekim 1993) ve Beyaz Eylemler	294	23. Memur-Sen ve Demokrat Kamu-İş Kuruldu	421
16. Hükümetten İki Saldırı	296	24. Anayasa Değişikliği Taslağı	422
17. Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu	299	25. Yeni Eylem Takvimi	428
18. Sendikalar Arası Eşgüdüm Komitesi	300	26. 17–18 Haziran 1995 Kızılay Eylemi	431
19. Yeni Eylemler Dalgası	302	27. 20–28 Haziran 1995 Eylemleri	443
20. Toplu Vizite Eylemi (13 Ocak 1994)	305	28. Tüm Haber-Sen’in Kapatılması	447
21. Kamu Görevlileri Sendikaları Kanun Taslağı	312	29. Demokrasi Platformu’nu Demokrasi ve Anayasa Forum	448
22. Toplu Vizite Eylemi (22 Şubat 1994)	315	30. KÇSKK Başkanlar Kurulu Toplantıları (29–30 Temmuz 1995 ve 12 Ağustos 1995)	453
23. Ekonomik Kriz ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programı	320	31. “Düzen-İçi”leşme Eğilimi Güçleniyor	454
24. Kamu Çalışanları Sendikalarına Baskılar	323	32. Yeni Eylemler	455
Ç. KESK’in Oluşumu Doğrultusunda Yeni Adım:		VI. KAMU ÇALIŞANLARI SENDİKALARI	460
Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonlaşma Kurulu (KÇSKK)	330	A. Büro, Bankacılık ve Sigortacılık Hizmetleri (01)	460
1. KÇSKK’nın Oluşturulması Doğrultusunda İlk Adımlar	330	1. Tüm Maliye-Sen (<i>Tüm Maliye Çalışanları Sendikası</i>)	461
2. 1 Mayıs 1994	331	2. Tüm Sosyal-Sen (<i>Tüm Çalışma ve Sosyal Güvenlik Çalışanları Sendikası</i>)	463
3. KÇSKK Toplantısı (15 Mayıs 1994)	335	3. Turizm-Sen (<i>Turizm Kamu Çalışanları Sendikası</i>)	464
4. Ankara Yürüyüşü (28 Mayıs 1994)	336	4. Emek-Sen (<i>Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü Kamu Çalışanları Sendikası</i>)	465
5. Sendikal Alanda Birleşmeler	340	5. Tüm Banka-Sen (<i>Tüm Banka ve Sigorta Çalışanları Sendikası</i>)	465
6. 20 Temmuz 1994 Eylemi	345	B. Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri (02)	468
7. KÇSKK Faaliyete Geçiyor	351	1. Eğitim-İş (<i>Eğitim İşkolu Kamu Görevlileri Sendikası</i>)	468
8. KÇSP’ye Yönelik Eleştiriler	355	2. Eğitim-Sen (<i>Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası</i>)	472
9. Yeni Eylemlilik Dalgası	357	3. Tem-Sen (<i>Tüm Eğitim Müfettişleri Sendikası</i>)	474
10. 12 Ekim 1994 Eylemi	359	4. Eğitim-Sen (<i>Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası</i>)	474
11. Eylemler Sürüyor	361	5. ÖES (<i>Öğretim Elemanları Sendikası</i>)	481
12. Bölge Kurultayları	363	C. Sağlık ve Sosyal Hizmetler (03)	483
13. İşçi Ücretleri – Memur Aylıkları	370	1. Sağlık-Sen (<i>Sağlık Emekçileri Sendikası</i>)	483
14. Genel İş Bırakma Eylemi (20 Aralık 1994)	373	2. Tüm Sağlık-Sen (<i>Tüm Sağlık Çalışanları Sendikası</i>)	484
15. Yeni Eylemler	386		
16. Kamu Çalışanları Sendikaları Merkez Kurultayı	390		
17. Gazi Mahallesi Katliamı	394		

3. Genel Sağlık-İş (Genel Sağlık İşkolu Kamu Görevlileri Sendikası)	487	5. Ener-Sen (Enerji, Yapı, Altyapı Hizmetleri İşkolu Çalışanları Sendikası)	536
4. Sosyal Hizmet-Sen (Sosyal Hizmet Çalışanları Sendikası)	489	6. Maden-Sen (Maden İşkolu Kamu Emekçileri Sendikası)	538
Ç. Yerel Yönetim Hizmetleri (04)	491	7. Demir-Sen (Demir Çelik Kamu Çalışanları Sendikası)	539
1. Bem-Sen (Tüm Belediye Emekçileri Sendikası)	491	8. Deçem-Sen (Demir Çelik Memurları Sendikası)	540
2. Tüm Bel-Sen (Tüm Belediye Memurları Sendikası)	492	9. Tüm Gıda-Sen (Tüm Tütün Müskirat ve Gıda Kamu Emekçileri Sendikası)	541
D. Basın, Yayın ve İletişim Hizmetleri (05)	497	10. Şeker-Sen (Türkiye Şeker Sanayii Memurları Sendikası)	541
Tüm Haber-Sen (Tüm Haberleşme ve İletişim Çalışanları Sendikası)	497	11. Sekam-Sen (Türkiye Selüloz ve Kâğıt Sanayii Kamu Çalışanları Sendikası)	541
E. Kültür ve Sanat Hizmetleri (06)	500	12. Sanayi-Sen (Sanayi Kamu Çalışanları Sendikası)	541
Kültür-Sen (Kültür Emekçileri Sendikası)	500	I. Diyanet ve Vakıf Hizmetleri (11)	542
F. Köy Hizmetleri (07)	502	İ. Diğer Sendikalar	542
1. Yapı-Yol Sen (Yol Yapı ve Altyapı Kamu Çalışanları Sendikası)	503	1. Kam-Sen (Kamu Emekçileri Sendikası)	542
2. Tak-Sen (Tapu Kadastro Kamu Çalışanları Sendikası)	506	2. Asim-Sen (Askerî İşyerlerinde Görevli Sivil Kamu Çalışanları Sendikası)	544
3. Tüm Tak-Sen (Tüm Tapu ve Kadastro Çalışanları Sendikası)	508	3. Tüm Yargı-Sen (Tüm Yargı ve İnfaz Kurumları Çalışanları Sendikası)	546
G. Ulaştırma Hizmetleri (08)	509	VII. KESK'İN KURULUŞU	550
1. Tüm Ray-Sen (Tüm Raylı Taşımacılık İşkolu Çalışanları Sendikası)	510	A. Konfederasyonlaşma Tartışmaları	550
2. Dem-Sen (Demiryolu Çalışanları Sendikası)	513	B. 11-12 Kasım 1995 Tüzük Kurultayı	566
3. Tüm Hava-Sen (Tüm Hava Liman ve Meydan Çalışanları Sendikası)	515	C. KESK Kuruluyor	571
4. Lim-Sen (Liman Çalışanları Sendikası)	517	SONUÇ	576
5. Demiryol-Sen (Tüm Demiryolu Çalışanları Sendikası)	518	KAYNAKÇA	583
6. BTS (Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası)	518	Adlar Dizini	596
Ğ. Tarım ve Ormancılık Hizmetleri (09)	521		
1. Tarım-Sen (Tarım İşkolu Kamu Çalışanları Sendikası)	522		
2. Or-Kam-Sen (Ormancılık İşkolu Kamu Çalışanları Sendikası)	524		
H. Enerji, Sanayi ve Madencilik Hizmetleri (10)	526		
1. Enerji-Sen (Enerji İşkolu Kamu Çalışanları sendikası)	526		
2. Tüm Enerji-Sen (Tüm Enerji Kamu Çalışanları Sendikası)	529		
3. Genel Enerji-Sen (GES – Enerji İşkolu Çalışanları Sendikası)	531		
4. İl-Sen (İller Bankası Çalışanları Sendikası)	534		

Tablolar

<i>Tablo 1.</i> Kamu Çalışanları Sendikalarının Üye Sayıları	25
<i>Tablo 2 –</i> Ele Geçen Net Ücretlerdeki Gelişme (1989=100)	33
<i>Tablo 3 –</i> Ele Geçen Net Ücretlerdeki Gelişme (1994=100)	34
<i>Tablo 4–</i> Memurların Ele Geçen Net Gerçek Aylıklarındaki Gelişme (1989=100)	223
<i>Tablo 5 –</i> Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu’nu Oluşturan Sendikalar (1993 yılı sonları)	292
<i>Tablo 6 –</i> İşçi – Memur Ücret Karşılaştırması (1994 sonu)	371
<i>Tablo 7 –</i> Sendikaların Açıkladığı Üye Sayıları	567

Yaymevinin Sunuşu

Sendikal alana ve sendikal alanın hâlâ kökleri olan aktivistlere ve sendikal alanla ilgilenen araştırmacılara eşsiz bir kaynak sunuyoruz. Canan ve Yıldırım Koç'un daha önce yayımladığımız “*DİSK Tarihi: efsane mi gerçek mi?*” de kapsamı nedeniyle aynı niteliklere sahip bir kaynaktı.

Sosyal bilimler eleştiri üzerine kuruludur. Sosyal bilimlerin her bir disiplini, eleştirmeden, eleştiri pratiklerinin içine girmeden, bilim denen üretim sürecine tahvil olamaz. Canan ve Yıldırım Koç'un bu çalışması eleştiri pratikleri için yeterli kaynak sunabilmektedir. Çünkü politika alanının bir sektörünün bu kadar çok girdiyle incelenmesi, bugünden geriye bakıldığında bir dönemin vücuda gelmiş hâlinin anlaşılması için yeter miktarda/doyurucu veriyi sağlamaktadır.

Okuyucuya yani, araştırmacı olacak sosyal bilimciye, aktivistlere, “sendikacılara”, belgelerin çarpıştırılması; tahlil edilmesi kalmaktadır. Bu çalışma bir sonuçtur. Fakat belgelerin incelenmesi ve tahlil edilmesi yeni sonuçların üretilmesini kaçınılmaz kılacaktır.

Ancak, bu kitap bir sözlü tarih çalışması olarak değerlendirilmemelidir.

Çünkü: Mevcut duruma fedakârca müdahalede bulunmaya çalışan bir pratik-politiker ya da aslında bu kitabın konusu olan KESK'in meydana gelmesinde aklı-emeği-duygusu bulunan birisi, bu kitabı okuduğunda “anlatılan *şu olay* böyle değildi” diyebilir. Gerçekten de kitapta anlatılan herhangi bir olay kitabın naklettiği belgedeki gibi “cereyan etmemiş” olabilir. Ama, gerçek hayatta konuşulmuş olan “sözlerden” nerdeyse hiçbiri hatırlanmıyor. Pek meşhur sözdeki gibi, söz ‘uçuyor’. Söylenen söz unutuluyor. Sıkıysa kanıtla! Gerçeğin travmatik etkisidir bu.

Bilhassa yakın tarihten bahsediyorsak, “konuşulanların, dile getirilen sözlerin, çeşitli şahsiyetlerin ve politik çevrelerin hatırlanan davra-

nışlarının ve tutumlarının” yok sayılması, inkâr edilmesi ya da kanıtlanamaması gerçeğin travmatik etkisinin ta kendisidir.

Doğru(dur): Belgede yazılan/görünen şey “O” olayı bizim yaşadığımız şekliyle yansıtmamaktadır!.. Şâyet, gelecekte belge olarak adlandırılacak ‘şeye’, daha o zaman bir yazı ile yani günümüze belge olarak kalacak bir başka ‘şeyle’ karşılık verilmemişse, gerçek; itiraz edilmeden belgede yazıldığı gibi kabûl edilecektir. Kaldı ki belgeye itiraz edenlerin işleyen pratiğe etkileri söz konusu değilse, ezcümle pratik karşısında bir hükümleri kalmamışsa, itiraz ettikleri belge, pratik hegemonya nedeniyle zaten doğru kabul edilecektir. Gerçek, her zaman “olduğu ve yaşandığı haliyle” değil, belgedeki “kanıtlar” nezdinde kabul görüyor. Reel politika böyle işliyor. Belge varlığa/olaya [subjektife] karşı koyuyor ve ortaya gerçeğin travmatik etkisi çıkıyor.

Canan-Yıldırım Koç, inceledikleri 1985-1995 dönemini kronolojik bir hiyerarşi çerçevesinde zamanın ruhunu da yansıtan biçimde ele alıyorlar: “mitingler, yürüyüşler, basın açıklamaları, dilekçeler ve telgraf çekme eylemleri, pankartlarda yer alan sloganlar, eylemlerden sonraki günlük gazete başlıkları, dergi haberleri-yorumları, açılan davalar, kapatılan ve yeniden açılan sendikalar, sendika kuruluş başvuruları, göz altına alınan eylemciler ve sendikacılar ...”. Bütün dökümlerin politikaya, araştırma-inceleme tahvil olmak babındaki sonuçlarının devşirilmesi, araştırmacıya ya da politikacıya kalıyor.

Canan-Yıldırım Koç’un zayıf burcu Kürt Sorunu’na yaklaşımları... Yazarların “Kürt Sorunu”na yaklaşımları mevcut kabuller nedeniyle kolay eleştirilebilecek olan her şeyi içeriyor. Çünkü solun “Kürt Sorunu” konusundaki mevcut olan genel kabulünü ve de yaratmış olduğu meşruiyeti paylaşmıyorlar. Ancak söylemek istediklerini apaçık ve dolaysızca söylüyorlar. Örneğin “Yurtsever” ifadesi yerine tepki çekmek pahasına ısrarla “Kürt Milliyetçisi” ifadesini kullanıyorlar.

Bu konudaki mantıklar, sınıf temellidir ve bu sınıf temelini antagonizmle ilişkilendirmektedirler. Dolayısıyla antagonizmle dolaysız biçimde bağlantılı olduğunu düşündükleri anti-emperyalizmi, şimdiki konjonktürde temel kavram/dinamik olarak ileri sürmektedirler. Yazarlara göre, anti-emperyalizm yani AB ve ABD karşıtlığı temel olduğu için, antagonizmi içeren bu karşıtlığı içermeyen mücadeleler “sınıfın sorunları nezdinde” problemleri kabul edilmelidir. Dolayısıyla yazarlar,

Kürt Hareketi’ni ve Kürt Hareketi’nin silâhlı tutumunu anti-emperyalist cephede kabul etmiyorlar. Ezcümle, yazarlar, reddiyelerinin üstünü “sol”daki bazı çevreler gibi örtmüyorlar.

Şâyet yazarların tutumu ideolojik bir tutum olarak değerlendirilecekse, kitabın sadece bu taraftan okunması da ideolojik olacaktır. Bu mesele kitabın asıl kaidesini oluşturmuyor. Kitabın kaidesini oluşturan şey, büyük fedakârlık, emek, akıl ve duyguyla bugünkü KESK’i oluşturan birey-şahsiyetler ve politik guruplardır.

Yazarların deyişleriyle bu kitabın konusu, 17-18 Haziran’da Kızılay İşgâli’ni gerçekleştiren on binleri Kızılay Meydanı’nda bir araya getirmeyi başaranların “öyküsüdür”. Çünkü onlardan sonra, onların “risk alarak”-“bedel ödeterek” kurduğu sendikalarda yirmi yıldır genel başkanlık yapan sendikacılar oturuyor. Onlar risk alanlar ve yolu açanlardı, sonrakilere ise yerleşenler oldu.

Kızılay Eylemi’ni, birçok benzerinden ayıran unsur, eyleme katılanların sosyolojisiydi. “Yolu açanlar” düzen-dışı olanlar, politikaya hiçbir zaman ilgi duymamış, çevresinde politik hiçbir tanıdığı olmayan insanların eyleme katmayı başarabilmişlerdi. Solun hiç tanımadığı bu insanlar, Kızılay’ı risk aldıklarını bilerek iki gece beklediler. Sonra da dağıtıldılar.

Bu eylem KESK’in fiilî tasfiyesinin de başlangıcı olmuştu aslında. “Yolu açanlar”ın sendikalardan tasfiyesi hızlandı. Sendikalardan tasfiye başlıca iki biçimde meydana geldi: 1) Düzen-içi mücadele anlayışını savunanların sendika yönetimleri için yaptığı ittifak, 2) a- Ateşli silâhların gözetildiği hedefler (Elmas Yalçın örneği), b- Tutuklamalar, hapis cezaları, sürgünler, meslekten men vs. gibi cezalar, nihayet ardı arkası kesilmeyen terörle mücadele yasası salvoları...

Sendika yöneticilerinin KESK’in oluşmasıyla başlattıkları hukukî süreç, temel argüman olan “ekonomik – demokratik” mücadeleyi saf dışı kıldı. Başlatılan hukukî ‘süreç’, memur hareketinin aracı olmaktan ziyade, 12 Eylül darbesinden kendisi de ağır zaiyatla çıkan çıkan devlet kurumunun kendi yeniden yapılanmasını kolaylaştıran devleti tahkim eden sürece aracılık etti. Tıpkı Avrupa Birliği’nin kendi anayasasını oluşturma momentindeki girişimine “üçüncü dünya” ülkelerinden (Rusya da dâhil) AİHM başvurusu kabul ederek başvuru sahiplerini ülkeleri nezdinde Anayasa’sının oluşturulmasına (içtihatlarıyla) aracılık ettirmesi gibi, sendikaların mahkemelere yaptığı her başvuru da, devle-

tin memura - ücretliye karşı tahkiminde aynı işlevi yerine getirmiştir.

Yazarlar, kitap boyunca dönüp dolaşıp KESK’i oluşturan sendikalara önderlik edenlerin sosyalist-komünist hareketlerden geldiğine işaret ediyorlar. Vurguladıkları diğer nokta ise, KESK’i oluşturan sendikaların 1990–1995 döneminde Türkiye işçi sınıfı sendikacılık hareketinin en militanca eylemlerini gerçekleştirdikleridir.

Yaşadığımız zamanda, büyük fedakârlık, emek, akıl ve duyguyla bugünkü KESK’i oluşturan birey-şahsiyetlerin önemli bir kısmı ya meslek dışına itildi ya da emekli oldu. ‘Dışarıda kalan’ kurucuların büyük çoğunluğu bugün de aynı dinamizmi taşıyor. Türkiye’nin emek ve halk güçleri açısından en karanlık dönemlerinden birinde, fiziksel şiddet, sürgün, hapis hattâ çocuklarının açlığı gibi ciddî ve gerçek riskleri göğüsleyerek, içe atarak biriktirilmiş öfkelerinden, birbirlerine ve sınıflarına duydukları inançtan ve bu duyguların yarattığı yalın cesareten başka dayandıkları hiçbir güç olmadan yola çıkıp yolu açan isimsiz öncülerin dinamizmi: Umut bu dinamizmedir.

SUNUŞ

Her şey 1985 yılı Kasım ayının son günlerinde bir akşam Yol-İş Sendikası’nın bir odasında başladı. Sevgili Hocamız Prof.Dr. Alpaslan Işıklı, 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası’nın verdiği yetkiye dayanılarak Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden atıldıktan sonra, Yol-İş Sendikası’nda danışmanlık yapıyordu. Alpaslan Hoca, kendisinden sonra ODTÜ’den 1402’lik olan ve Yol-İş’te çalışan Yıldırım Koç’a, “Yıldırım, Anayasa’da memurların sendikalaşmasını yasaklayan şu maddeyi bir bulsana; ben bir türlü bulamadım; eğer madde yoksa, 14 yıl aradan sonra memurların yeniden sendikalaşması mümkün olabilir,” dedi. Yıldırım Koç da bu maddeyi bulamayınca, Alpaslan Işıklı Hoca, memurların sendikalaşabileceğine ilişkin görüşünü TMMOB tarafından 1985 yılı Aralık ayında düzenlenen sempozyumda açıkladı; memurların sendikalaşabileceğini anlattı.

“Ne olacak ki bunu söylemek; memurların sendikalaşabileceğini herkes biliyor,” denebilir. Suyun kaldırıcı gücünü de herkes biliyor. Ancak Arşimet suyun kaldırıcı gücünü anlayıp hamamdan “*evreka*” diye fırlayınca kadar bunu kavrayıp ifade edebilen yoktu. Yerçekimini de herkes biliyor. Ancak Newton, düşen bir elmanın beynindeki yansımalarından hareketle bu olayı formüle edinceye kadar, kimse bu konunun farkında değildi.

Prof.Dr. Alpaslan Işıklı, kamu çalışanları sendikacılık hareketi ve bu hareketin öncülüğünü yapan KESK için Arşimet’tir, Newton’dur. Alpaslan Hoca bunu ilk kez açıkladığında mevcut mevzuat çerçevesinde memurların sendikalaşabileceğine kimse inanmamıştı. Alpaslan Işıklı bu olayı şöyle anlatmaktadır:¹ “12 Eylül 1980 askerî darbesi sonucunda getirilen Anayasa ile pek çok konuda yasakçı ve kısıtlayıcı düzenlemeler getiri-

¹ Işıklı, A., “Memurların Sendika Hakkı Vardır,” *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Temmuz 1990, s.3. Ayrıca bkz. Işıklı, A., *Gün Doğmadan*, 2. Baskı, İmge Yay., Ankara, 2006, 243-244.

lirken, memurların sendika hakkı konusunda eskisinden daha özgürlükçü bir düzenleme öngörülmüştür. Bu, gerçekten şaşırtıcı ve çelişkili bir durumdur. Nitekim, 12 Eylül sonrasında Anayasanın bu özelliğini ilk defa bir sempozyum çerçevesinde açıkladığımız vakit, çok kişi inanmamış, 12 Eylül Anayasasını akladığımızı ileri sürenler bile çıkmıştı.”

Ne yazık ki, KESK’in hiçbir belgesinde, KESK’in tarihini başlatan bu olay konusunda Prof.Dr. Alpaslan Işıklı’ya bir teşekkür yoktur. Saptayabildiğimiz kadarıyla, Alpaslan Işıklı’nın büyük katkısını daha sonraki yıllarda hatırlatan tek sendika belgesi, Tüm Haber-Sen’in Dergisidir.² Sosyalist hareketten sendika uzmanı Osman Tiftikçi’nin Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası (BTS) yayını olarak çıkan kitabında da bu saptama yapılmıştır.³

KESK’in belgelerinde Prof.Dr. Alpaslan Işıklı gibi kamu çalışanları sendikacılık hareketinin başlatılmasına büyük katkısı olan Prof.Dr. Mesut Gülmez’in, Sayıştay Denetçisi Musa Özdemir’in, Ali Bozkurt’un, Feyzullah Ertuğrul’un, Binali Seferoğlu’nun, Nazım Bayata’nın, Cemil Çakır’ın, Kenan Keleş’in, Mustafa Meriç’in ve daha birçok kişinin de adları geçmemektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla kamu çalışanları sendikacılık hareketi de, sendikacılığın bilinen vefasızlığını aynen sürdürmektedir.

Bizler gibi yaşı epey ilerleyenler için yıllar çabuk geçiyor. Alpaslan Hoca’nın memurların sendikalaşmasının mümkün olduğunu ortaya atmasının üstünden neredeyse 25 yıl, KESK’in kuruluşunun üzerinden de hemen hemen 15 yıl geçti. KESK’in Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihinde son derece önemli bir yeri oldu. Ancak bugüne kadar KESK’in tarihi yazılmadı. Kamu çalışanları sendikacılık hareketindeki kadrolarda önemli değişiklikler oldu. Artık hafızalarımız bizleri yanıltıyor. Bunun bir örneğini Sami Evren verdi.

² “1985 yılı son aylarında Prof.Dr. Alpaslan Işıklı tarafından incelenen 1982 Anayasasında memurların sendika kurmasında herhangi bir anayasal engelin bulunmadığını, ancak kurulacak memur sendikalarını anayasal güvenceye alacak bir maddenin de olmadığını tahlil etmesinden sonra, öğretmenler ve teknik personel dışında geçmişten pek örgütlenme tecrübesi olmayan memurlar, bu durum karşısında araştırmalar yapmak ve ona göre hareket etmek zorunda kaldılar.” “Örgütlenme Sürecimize Kısa Bir Bakış,” *Tüm Haber-Sen Aylık Dergisi*, Sayı 1, 1992, s.2.

³ “Memurların sendikalaşmasının yasak olmadığı saptamasını ilk kez Prof.Dr. Alpaslan Işıklı TMMOB tarafından 1985 yılında düzenlenen ‘Kamu Çalışanları Sempozyumu’nda yaptı.” Osman Tiftikçi, *Kamu Çalışanları Hareketi ve BTS*, BTS Yay., İstanbul, 1995, s. 47.

KESK’in ikinci ve dördüncü genel başkanı Sami Evren, yoğun çalışmalarından zaman ayırarak, ODTÜ İktisat Bölümü’ndeki dersime 17 Nisan 2009 günü geldi ve çok keyifli ve yararlı 2 saat geçirdik. KESK’i anlatırken, KESK’in 1996 yılında kurulduğunu söyledi. Hemen not aldım ve o dönem yaptığım sınavda, Sami Evren’in söylediklerini hatırlatarak, KESK’in kuruluş yılını sordum. Öğrencilerin hemen hemen hepsi cevap olarak 1995 yılını verdi; çünkü KESK 8 Aralık 1995 tarihinde kurulmuştu. İnsan bazı olayları yaşarken tarihleri pek önemsemiyor; birçok durumda yıllar karışıyor. Olayları yaşamadan öğrenenler içinse tarihler daha önemli. Bu kitap, 1985–1995 sürecini bizlerle yaşayanlar için olduğu kadar, bu sürecin ancak sonuçlarını tanıyan ve geçmişini öğrenmek isteyenler için yazıldı.

Bizler yaşamımızı işçi sendikacılığı hareketi içinde geçirdik; kamu çalışanları sendikacılık hareketi ile doğrudan ilişkimiz sınırlı kaldı. Ancak belge toplama alışkanlığımız ve tutkumuz nedeniyle, 1965–1971 dönemine ilişkin devlet personeli sendikalarının ve 1971–1980 dönemi memur derneklerinin belgelerinin yanı sıra, 1985 yılından itibaren bu yeni hareketle ilişkin belgeleri de topladık. Yıldırım Koç’un 1985–1990 döneminde ve ardından kamu çalışanları sendikalarının kurulmasından sonraki dönemde çalışmaların ve tartışmaların içinde yer alması ve toplantılara katılması, belge toplama çabalarımızı kolaylaştırdı. Gerek sendika birleşmeleri, gerek yönetim değişiklikleri nedeniyle bugün erişilmesi olanaksız olan bazı belgeleri zamanında bu sayede derledik.

Bu belgeleri iyi ki de zamanında toplamış ve saklamışız. Bu kitabı yazarken KESK Genel Merkezi ile görüştük ve KESK’te 8 Aralık 1995 öncesindeki örgütlenmelere ve çalışmalara ilişkin belge olup olmadığını sorduk. 6 Ağustos 2009 günü yaptığımız son görüşmede, ellerinde bu döneme ilişkin hiçbir belgenin bulunmadığını belirttiler.

KESK’in kurulma sürecinde *Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu*’nun (KÇSP) öncülüğünü Eğit-Sen, EŞGÜDÜM’ün önderliğini ise Eğitim-İş yapıyordu. Beklentimiz, KÇSP, EŞGÜDÜM ve bu iki yapının birleşmesiyle oluşan *Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonlaşma Kurulu*’na (KÇSKK) ilişkin belgelerin, bu iki örgütün birleşmesinden oluşan Eğitim-Sen’de saklanmış olmasıydı. 7 Eylül 2009 günü bu örgütün yetkilileriyle yaptığımız görüşmelerde bu belgelerin hiçbirinin bulunmadığını öğrendik.

Son 25 yıl, yakın tarihtir. Ancak özellikle KESK'in kurulması önce-
sindeki 10 yıllık döneme ilişkin belgeler kolay erişilebilir değildir. Bu dö-
nemde kurulan sendikaların bir bölümü birleşmeler sonucunda ortadan
kalkmıştır. Bir bölümünde ise her yönetim değişikliği sonrasında arşivde
tasfiyeye gidilmiştir. Kendi belgelerini saklamış olan sendika bile çok az-
dır. Bu nedenle çok uzun olmayan belgeleri kitabımızda aynen vermeyi
yeğledik. Çok uzun belgelerde ise özetleme yoluna gittik. Amacımız, bu
belgeleri bizden farklı açılardan ve biçimlerde yorumlayabileceklere bu
olanağı sunmaktır.

Bu belgeler (tüzükler, çalışma raporları, genel kurul kararları, dergi ve
gazeteler, basın açıklamaları, v.b.) kamu çalışanları sendikacılık hareketi-
ni anlayabilmek için yaşamsal önemdedir.

İşçi sendikalarının tüzüklerinde amaç ve işleyişe ilişkin ilkelerin dü-
zenlendiği maddeler, üyelerin ve hattâ yöneticilerin büyük çoğunluğu ta-
rafından önemsenmez ve hattâ bilinmez. Bu nedenle, işçi sendikalarının
tüzüklerinin bu konulardaki maddelerinin, genel kurullara sunulan çalış-
ma raporlarının, genel kurul kararlarının, dergilerindeki yazıların incelen-
mesi yalnızca genel bazı eğilimleri anlayabilmek açısından önemlidir. İş-
çi sendikalarının genel kurullarında tüzüğün amaç ve ilkeler maddelerinin
ve genel sendikal politikalara ilişkin metinlerin tartışma konusu yapılma-
sı son derece istisnâ bir durumdur.

Buna karşılık kamu çalışanları sendikalarında durum bunun tam tersi-
dir. Özellikle sosyalist-komünist hareketten gelenlerin önderliğinde ve
çeşitli gruplar arasında yapılan pazarlıklarla oluşan sendika tüzüklerinde
ve genel kurul kararlarında her sözcüğün üzerinde düşünülmüş ve önem-
li konularda pazarlıklar yapıldıktan sonra tüzüğün maddeleri ve genel ku-
rul kararları son biçimini almıştır. Bu nedenle, işçi sendikalarını inceler-
ken göz ardı edilebilecek bir alan olan tüzüklerin amaç ve ilkeler madde-
leri ile genel kurul kararları, kamu çalışanları sendikalarını incelerken ön-
celikle ele alınması gereken konulardır. Bu nedenle, kitabımızda bu tür
belgelere yer verildi. Özellikle de günümüzde artık var olmayan bazı sen-
dikalara ilişkin önemli belgelerin ilgili bölümleri, tek tek sendikaların ele
alındığı VI. Bölümde sunuldu.

Aynı durum sendikaların dergileri ve sendika tarafından yayımlanan
kitap ve broşürler için de geçerlidir.

İşçi sendikalarının üye kitlesi bu konularda yeterince duyarlı değil-

ken, kamu çalışanları gerek siyasal kimlikleri, gerek daha yüksek örgün
eğitim düzeyleri nedeniyle, bu konulara büyük önem verir. Örneğin, işçi
sendikaları tarafından yayımlanan dergilerin çok büyük bölümü okunmaz;
birçok işçi eline geçen derginin resim ve başlıklarına bakar ve dergiyi bı-
rakır. Buna karşılık kamu çalışanları sendikaları tarafından çıkarılan dergi-
ler, gerek farklı siyasal gruplar, gerek sıradan üyelerin önemli bir bölümü
tarafından incelenir. Bu nedenle, işçi sendikalarının politikalarını genel
kurul kararlarından, genel kurullara sunulan çalışma raporlarından ve di-
ğer sendika yayımlarından izlemek olanaklı değilken, kamu çalışanları sen-
dikalarında bu belgeler çok daha önemlidir ve örgüt içindeki güç denge-
lerini yansıtır.

KESK'in tarihini ilk başta tek cilt olarak planlamıştık. Ancak, özelli-
kle 1985–1995 dönemine ilişkin belge sıkıntısını görünce ve bu belgelere
bizden sonraki araştırmacıların da ulaşabilmesini sağlamak için bunların
en önemlilerini kitaba alınca, beklentimizden uzun bir çalışma ortaya çıktı.
Bu durumda iki ciltlik bir planlama yaptık. İlk cilt, Alpaslan Işıklı Ho-
camızın memurların sendikalaşmasına ilişkin tespitlerini açıklamasından,
KESK'in 8 Aralık 1995 tarihinde kuruluşuna kadarki dönemi kapsıyor.
Tamamlayabilirsek, bir bölümünü yazdığımız ikinci cilt, 8 Aralık 1995'ten
sonrasını kapsayacak.

Bu kitaptaki amacımız, birlikte yazdığımız *DİSK Tarihi, Efsane mi,
Gerçek mi? (1967–1980)*⁴ çalışmasındaki gibi, önce “ne oldu ve nasıl ol-
du?” sorusuna, ardından da “bunlar niçin böyle oldu?” sorusuna yanıt ara-
maktır. DİSK'in 1967–1980 ve özellikle 1975–1980 dönemi tarihinde be-
lirleyici unsur, sosyalist-komünist hareketti. KESK'in tarihinde ise Kürt
milliyetçiliğini incelemeyen gelişmeleri anlamak olanaklı değildir. Bu ne-
denle, bu dönemde bu konulara da kısaca değinildi.

DİSK'in 1967–1980 dönemi tarihini yazarken büyük bir rahatlığımız,
sosyalist-komünist harekete ilişkin bilgileri, kimseye zarar vermeyeceği-
mizden emin olarak aktarabilmemizdi. Bu döneme ilişkin sosyalist-ko-
münist hareketin gizlisi-saklısı kalmamıştı; yargılanan yargılanmıştı; o dö-
neme ilişkin bilgiler aktarıldı diye kimseye en küçük bir zarar bile gelme-
yeceği kesindi. Bu durumda bildiğimiz her şeyi kayda geçirdik, yayımla-

⁴ Koç, C. – Koç, Y., *DİSK Tarihi, Efsane mi, Gerçek mi? (1967-1980)*, Epos Yay., Anka-
ra, 2008.

dık. DİSK’i başka türlü anlayabilmek de mümkün değildi.

Ancak KESK konusunda aynı rahatlığa sahip değiliz. Kişilerin ÖDP, EMEP veya bir başka legal sosyalist-komünist harekete bağlı olmalarının ifade edilmesi onlara zarar vermez. Ancak bazı kişilerin benimsedikleri ve savundukları görüşler Türkiye Cumhuriyeti Devleti için hâlâ tehlikeli kabul ediliyorsa, bu kişiler hakkında açıkça bir nitelemede bulunmak bize göre doğru değildir. Ancak bu kişiler KESK’in politikalarının belirlenmesinde de son derece etkilidir. Bu sıkıntıyı tam olarak aşamadık; ancak kimseye zarar vermeme kaygımızı hep aklımızda tuttuk. KESK genel kurullarında yapılan yönetim pazarlıklarında kimin hangi görüşten olduğunu istihbarat örgütlerinin ve hattâ konuyla ilgili herkesin bildiğinin farkında olmamıza karşın, zarar görebileceğini düşündüğümüz kimselerin siyasal görüşleri konusunda suskunluğu tercih ettik. Bu konuda duyduklarımızı ve bildiklerimizi değil, bir başka yayın organında zaten yayımlanmış olan bilgileri aktarmayı yeğledik. Gelecekte bir gün Kürt milliyetçiliği Türkiye için bir sorun olmaktan çıktığında ve bu alandaki siyasal örgütlenmelerin çalışmaları ve kadroları, bu hareketlerin içinde yer almış kişilerin kendileri tarafından da açıkça yazıldığında, KESK’in gerçek tarihi daha açık bir biçimde ortaya çıkacaktır.

KESK’i yaratanlar, 2001 yılının başlarında KESK’i büyük bir coşkuyla şöyle anlatıyorlardı: ⁵

“KESK, kamu emekçilerinin çok uzun yıllara dayanan mücadele tarihinin, yıllarca süren sendikal örgütlenme ve 5 yıllık kurumsallaşmasının adıdır. KESK, kamu emekçilerinin inadının, kararlılığının, mücadelesinin ve duyarlılığının adıdır. KESK, sadece kamu emekçilerinin hak ve çıkarlarının değil, köklü bir demokratikleşme mücadelesinin adıdır. KESK, kendi özgücüne güvenen, sınıfsal temelde mücadele yürüten; devletten/işverenden bağımsız; eşitlikçi, özgürlükçü ve insanca yaşanır bir Türkiye ve dünya kavgasının adıdır. KESK, kamu emekçilerinin toplu sözleşmeli – grevli sendikal hak ve özgürlükleri önündeki engellerin kaldırılmasını isteyen, kamu emekçilerinin gerçek konfederasyon örgütlenmesinin adıdır.”

Bu coşkulu, gururlu ve özgüven dolu ifadelerde büyük gerçeklik payı vardır. Ancak KESK yalnızca bunlar da değildir.

KESK’i kuran ve yaşatan kamu çalışanları, geçmişten hiçbir sendikal örgütlenme mirası devralmadan, sendikacılığa ilişkin hiçbir bilgi ve de-

⁵ KESK, 3. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, 25-28 Ocak 2001, İstanbul, 2001, s.iii.

neyim birikimine sahip olmadan, sendikacılığı siyasal amaçları için kullanmaya çalışan ve sendikacılığı bilmeyen bazı sosyalist-komünistlerin ve Kürt milliyetçilerinin etkisiyle, el yordamıyla, deneme yanılma yöntemiyile büyük işler başardılar ve büyük hatalar yaptılar.

KESK, 1996 yılı Ekim ayında yayımlanan bir yayınında 391,5 bin kamu çalışanını temsil ettiğini belirtiyordu.⁶ Kamu çalışanlarının sendikalaşmasına ilişkin ilk resmî veriler 2002 yılında yayınlandığında, KESK’e bağlı sendikaların toplam üye sayısı 262,3 bindi ve toplam sendika üyelerinin yüzde 40,3’ünü oluşturuyordu. KESK’e bağlı sendikaların üye sayıları 2003 yılında 295,8 bine ve 2004 yılında 297,1 bine yükseldi. Bu yıllarda bu rakamların toplam sendika üyelerine oranı, sırasıyla, yüzde 37,5 ve yüzde 37,7 idi. 2009 yılına gelindiğinde KESK’e bağlı sendikaların toplam üye sayısı 224,4 bine inmişti. Bu rakam, toplam sendika üyeleri-

Tablo 1. Kamu Çalışanları Sendikalarının Üye Sayıları

Yıl	Sendikaların Toplam Üye Sayısı	KESK’e Bağlı Sendikalar ve Toplam Sendikaliye Oranı	Türkiye KAMU-SEN’e Bağlı Sendikalar	MEMUR-SEN’e Bağlı Sendikalar
2002	650.770	262.348 (% 40,3)	329.065	41.871
2003	788.846	295.830 (% 37,5)	385.425	98.146
2004	787.882	297.114 (% 37,7)	343.921	137.937
2005	747.617	264.060 (% 35,3)	316.038	159.154
2006	779.399	234.336 (% 30,1)	327.329	203.851
2007	855.463	231.987 (% 27,1)	350.727	249.725
2008	930.397	223.460 (% 24,0)	357.841	314.701
2009	1.017.072	224.413 (% 22,1)	375.990	376.355

nin yüzde 22,1’iydi. *Tablo 1’de*, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre, toplam sendikalı kamu çalışanı sayısı ile üç büyük konfederasyona bağlı sendikaların toplam üye sayıları sunulmaktadır.

KESK’in en büyük sendikası Eğitim-Sen’dir. Eğitim-Sen’in üye sayı-

⁶ KESK, *Kamu Emekçileri Sendikalaşma Hareketi ve KESK (Ekim 1996)*, İstanbul, (Çoğaltma), 1996, s.9-10.

sı 2003 yılında 166,5 bindi ve hizmet kolunda çalışanların yüzde 27,90'ı Eğitim-Sen'de örgütlüydü. 2009 yılında Eğitim-Sen'in üye sayısı 110,9 bine düşmüştü. Eğitim-Sen'in oranı ise yüzde 13,22'ye gerilemişti.

1990 yılından itibaren büyük baskılara ve engellemelere karşın (kendi iddiasına göre) 450–500 bin üyeye ulaşan bir örgütlenmenin üyesinin yarı yarıya azalması, baskılarla açıklanamaz.

Kamu çalışanları sendikacılık hareketinin gelişimine büyük mücadelelerle ve büyük özveriyle öncülük etmiş olan KESK'in ve bağlı sendikalarının bu zayıflamasını anlamının yolu, 1985 yılı Aralık ayında başlayan süreci öğrenmekten geçmektedir.

Bu kitap, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketine yaptığı büyük katkılarla ve eksik-yanlışlarıyla KESK'in kuruluşuna kadarki dönemde KESK'i kuran sendikaları ve KESK'in kuruluş sürecini sunmaya çalışmaktadır.

Bu kitabın hazırlanmasını olanaklı kılan belgeleri temin etmemizde yardımcı olan sendika yöneticilerine ve uzmanlarına teşekkür ediyoruz.⁷

⁷ Eleştiri ve önerilerinizi lütfen y.yildirimkoc@gmail.com adresine iletiniz.

GİRİŞ

Türkiye 1985–1995 yıllarında sınıf mücadelesinin ilginç bir dönemini yaşadı. Kamu kesiminde “memur” ve “sözleşmeli personel” statülerinde istihdam edilenler, hem kamuda “işçi” statüsünde istihdam edilenlerin Türkiye tarihinde ilk kez gerçekleştirdikleri ve yüzbinlerce işçinin katıldığı meşru ve demokratik kitle eylemlerinden etkilendi, hem de Türkiye işçi sınıfı tarihinin en militan kitle eylemlerini geliştirdi. Ancak bütün bu büyük özveri gerektiren, coşkulu ve kararlı kitle eylemlerine karşın, sendikalaşmanın öne açılma da, memurların ve sözleşmeli personelin yaşama ve çalışma koşulları önemli ölçüde iyileştirilemedi. Bu iyileştirmenin araçlarından sadece biri olan, grevli toplu pazarlık hakkı (Türkiye tarafından onaylanmış bulunan *Uluslararası Çalışma Örgütü*-ILO sözleşmelerinde olmasına karşın) kullanılmadı.

1985 yılında kamu kesiminde çalışan işçiler, bir kitle mücadelesi geleneği, eğilimi, çabası olmayan Türk-İş'e bağlı sendikalarda örgütlüydü. Memurlar ise sendikasızdı. Sendikasız memurların aylıkları, sendikalı işçilerin ücretlerinin üstündeydi.

1991 yılı sonlarında gelindiğinde, eğitim düzeyi ve işyerindeki pozisyonları memurların çok altında olan kamu işçilerinin ücretleri, memur aylıklarının iki katının da üstüne çıkmıştı. Bu artış, 1991 ekonomik krizine rağmen gerçekleşmişti.

Kamu işçileri bu noktaya 1988 SEKA Grevi, 1989 Bahar Eylemleri, 1989 Demir-Çelik Grevi, 1990 grevleri, Türk-İş'in 3 Ocak 1991 genel eylemi, Zonguldak maden işçilerinin grevleri ve 4–8 Ocak 1991 Zonguldak-Mengen yürüyüşü ve benzeri grev-dışı eylemleriyle gelebildiler. Polis, jandarmayla çatışmadılar. Yürüyüşleri durdurulursa, ısrarlı, kararlı davranmadılar. Eylemlerinin biçimi barışıldı.

Ancak bir noktada çok önemli bir başarı elde ettiler; sınıf kimliklerini ve bilinçlerini geliştirdiler. O yıllarda yaygın şekilde ifade edildiği biçimiyle, sınıf kardeşliği anlayışını siyasal görüş kardeşliğinin, etnik köken kardeşliğinin, mezhep kardeşliğinin önüne geçirdiler. Kamu işçilerini ha-

yat eğitti. 1983 yılından itibaren 4–5 yıllık bir süre içinde yarı yarıya düşen gerçek gelirleri onları birleştirdi ve çözüm aramaya itti. İktidardaki ANAP’ın Mart 1989 yerel seçimlerindeki yenilgisi ise, büyük huzursuzluğun meşru kitle eylemlerine dönüşmesini sağladı. Bu eylemler ve bu eylemler sayesinde çalışma ve yaşama koşullarında meydana gelen büyük ilerleme, sınıfın ortak sıkıntılar nedeniyle sağlanmış olan birliğini pekiştirdi, sınıf kardeşliği anlayışını ve sınıf bilincini geliştirdi. Bu sürecin dışarıdan siyasal önderleri de yoktu. Mücadele, kendi önderlerini kendi içinden çıkardı. 1991 yılında Türk-İş’e bağlı sendikalara üye kamu işçileri eylemlerinde “işçiler birleşin, iktidara yerleşin” sloganını atıyor, “DYP, ANAP ve SHP’yi kastederek, “at tepiti, arı soktu, ok battı, işçiler iktidara” ve “ekmek yoksa barış da yok” pankartlarını taşıyorlardı.

Memur ve sözleşmeli personel bu birleşmeyi gerçekleştiremedi, sınıf kardeşliği anlayışını ve sınıf bilincini geliştiremedi. Memurlar arasındaki siyasal görüş farklılıkları hem kamu çalışanları sendikacılığının gelişmesine katkıda bulundu, hem de sonuç alınmasında en büyük engellerden birini oluşturdu.

Memurlar daha eğitimliydi ve 1983–1988 döneminde işçilerinkine benzer hızlı bir mutlak yoksullaşma yaşamadılar. İş güvenceleri işçilerinkinden çok daha fazlaydı. Sendikalaşmalarında ana dürtü kendi mutlak yoksullaşmaları değil, kendilerinden daha az eğitilmiş ve işyerlerinde daha düşük pozisyonlardaki işçilerin kendilerinden yüksek ücret almaya başlamalarına duydukları tepkiydi. Memurlar, tarihimizden devraldıkları “işçi aristokrati” bilinç ve tavırlarını sürdürmek istiyorlardı. 1990’lı yılların başlarında sıradan bir memuru sendikalaşma sürecine sokan anlayış, “işçiler alıyor, biz niye almamalıyız” idi. Özellikle sıradan üst düzey idari personelin, teknik elemanların ve hekimlerin tepkisi biraz daha sertti. Sermayenin sömürsünü görmeyen ve bu sömürüye karşı çıkmayı akıllarından bile geçirmeyenler, kendi aylıklarının düşüklüğünün sorumlusu olarak kamu işçilerini görmeye ve göstermeye başladı.

Bunlara ve benzeri nedenlere bağlı olarak, memurlar arasında sınıf kimliği ve sınıf bilinci gelişmedi. Belki teknik elemanlar ve hekimler arasında meslek bilinci pekişti ve bu süreçte TMMOB ve TTB’nin önemi arttı.

Bu süreçte devreye sosyalistler veya komünistler girdi. 12 Eylül darbesinin ana hedefi olan sosyalist-komünist örgütlenmeler 1980’li yıllar

boyunca büyük baskı yaşamışlardı. Bunlara karşın varlığını ve örgütsel yapısını yurtdışında veya cezaevlerinde koruyabilen ve mücadelesini örgütlü bir biçimde sürdürebilen önemli iki-üç örgütlenme vardı. Örgütlerin çoğu darmadağın olmuştu; ancak darbeyi hasarsız veya az hasarla atlatan kişiler, alt birim örgütlenmeleri, sempatanlar da vardı.

Türkiye’de kamu çalışanları sendikacılık hareketinin başını bu sosyalist-komünist kişiler, grupçuklar, örgütler çekti. Sosyalist-komünist kadrolar, büyük riskler alarak, büyük bir özveriyle bu işe girmeseydi, 1990 yılında memur sendikaları kurulmazdı. Memur sendikacılığına sosyalist-komünist kadrolar öncülük etmeseydi, “işçi sınıfı” gibi bir anlayışı olmayan ve siyasal anlayışları gereği sendikacılıkla fazla ilgilenmeyen ülkücüler ve İslâmcılar, 1992 yılından itibaren memur sendikaları kurmazlardı. Diğer bir deyişle, memur örgütlenmesini ilk gerçekleştirenler ve böylece diğer siyasal kesimleri de tahrik ederek daha yaygın bir örgütlenmeyi sağlayanlar, sosyalist-komünist kadrolardı.

Ancak bu süreç, kamu çalışanları sendikalarının zayıflığının kaynaklarından birini de oluşturdu.

Sosyalist-komünist sol bölünmüştü. Bu bölünmüşlük, kurulan kamu çalışanları sendikalarına da yansdı.

Soğuk Savaş döneminde toplum bölünmüş, birbirine düşman edilmişti. Kamu çalışanları sendikalarını kuranların, bu saflaşmanın taraflarından biri olması, kamu çalışanları sendikalarının da toplumdaki bu bölünmüşlüğü yansıtması sonucunu doğurdu. Ancak bu durum ilk yıllarda bir ölçüde de yararlı oldu. Sendikal örgütlenmeye yabancı ve hattâ bir ölçüde tepkili memurlar, siyasal olarak yandaşları kişilerin kurdukları ve yönettikleri sendikalara daha kolay yöneldi. “Yönetiminde ‘bizimkiler’ varsa, bu işten fazla bir fayda gelmese de, en azından bir zarar gelmez; üye olalım” anlayışı yaygındı.

Sosyalist-komünist hareketler 12 Eylül darbesiyle yenildi, parçalandı, dağıldı. 1974–1980 sürecinde bu hareketleri destekler gözükten, destekleyen ve hattâ bu hareketlere katılan birçok insan, yaşadıkları büyük baskılar veya yalnızca korku nedeniyle, bu örgütlenmelerle ilişkilerini kestiler. Küçülmüş sosyalist-komünist örgütlerin 1990’ların başında kitlelerle bağı büyük ölçüde yoktu. Bu konudaki tek istisna, PKK idi.

PKK 1978 yılı Kasım ayında kuruldu. Bu örgüt, 1980 yılına kadar Güneydoğu Anadolu’da önce diğer sosyalist-komünist Kürt örgütlenmeleri

ne, daha sonra diğer sosyalist-komünist örgütlenmelere karşı şiddet uyguladı, bu örgütlerin militanlarını öldürdü.

Ancak 12 Eylül darbesi sonrasında ülkenin her tarafında ve özellikle de Diyarbakır Cezaevi başta olmak üzere Güneydoğu Anadolu’da gerçekleştirilen büyük baskılar-işkenceler ve yaşanan büyük acılar, örgütsel yapısını büyük ölçüde koruyan ve Suriye başta olmak üzere bazı devletlerden çeşitli biçimlerde destek alan PKK’nın 1989–1990 yıllarından itibaren önemli bir kitle gücüne ulaşmasını sağladı. Bu dönemde PKK’nın söylemi hâlâ Marksist-Leninistti. Türkiye’deki birçok sosyalist-komünist hareketin iktidara gelme anlayışı, silâhlı mücadeleyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni yıkmaktı. Hemen silâhlı halk ayaklanmasını savunan da vardı, “politikleşmiş askerî savaş stratejisi” adıyla uzun bir halk savaşını da; kırsal bölgeleri temel alan da vardı, şehirleri de. Umudunu Sovyetler Birliği’ne bağlamış olan da vardı, Kuzey Kore önderi Kim Il Sung’un çizgisini benimseyen de. Farklılıklar vardı, ancak sosyalist-komünist örgütlerin çoğu silâhlı mücadele temelinde bir iktidar mücadelesi anlayışını savunuyordu.

Hepsi yenildi.

Yalnızca PKK, 15 Ağustos 1984 günü Eruh ve Şemdinli’ye yaptığı saldırılarla, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne savaş açtı. Bunun da ötesinde, 1989–1990 yıllarına gelindiğinde, silâhlı mücadele temelinde önemli bir kitle desteği sağlamış, kendi anlayışına göre, yeni bir atılım aşamasına gelmişti. Bu durum, 12 Eylül darbesi sonrasında büyük yenilgi yaşamış olan sosyalist-komünist hareketlerin ayakta kalabilmiş kadrolarının çoğunda, PKK’ya ve eylemlerine yönelik büyük bir sempati yarattı. 12 Eylül öncesinde PKK’yı ajanlıkla suçlayanlar arasında bile bu eğilim güçlendi. PKK’nın Marksist-Leninist söylemi, bu yakınlaşmayı daha da artırdı.

Sosyalist-komünist hareketlerin bazıları, 1989’da iyice yükselen işçi sınıfı hareketi ile PKK’nın silâhlı mücadelesiyle gelişen hareketi bütünleştirme çabasına girdi. Memurların sınıfsal konumunu analiz edemeyen bazı örgütler ise, “işçi sınıfı,” “emekçi memurlar” ve “Kürt ulusal hareketi” üçlüsünün ittifakını savunuyordu.

Sosyalist-komünist hareketin önemli bir bölümünün, yükselen ve Marksist-Leninist söylemi sürdüren PKK önderliğinde gelişen Kürt hareketine duyduğu yakınlık, 1990 yılından itibaren kurulan ve 8 Aralık

1995 günü KESK’i kuracak olan bazı kamu çalışanları sendikalarının birçoğuna da yansıdı. Bu örgütlerin çoğu, “ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı,” “kirliliğin durdurulması,” “anadilde eğitim,” “genel af” ve benzeri talepleri dile getirmeye, anatüzüklerine, genel kurul kararlarına ve yetkililerinin açıklamalarına koymaya başladılar (İçişleri Bakanı Beşir Atalay’ın 21 Ağustos 2009 günü KESK’i ziyaretinden sonra KESK’in internet sitesinde konuya ilişkin açıklamada “KESK, Kürt Sorununa ilişkin sadece görüşleri olan bir kuruluş değil, aynı zamanda kendi örgütlenmesini bizzat bu ilkeler üzerinde inşa etmiş bir konfederasyondur,” demektedir).

Ancak bu süreçte hesapta olmayan bir gelişme yaşandı.

Sovyetler Birliği çöktü. ABD emperyalizminin ve Avrupa emperyalizminin Ortadoğu’ya ve Türkiye’ye yönelik politikalarında önemli değişiklikler yaşandı. PKK da bu sürece uyum sağladı. Marksist-Leninist bir söylemle çıkan PKK, 1990’lı yılların başlarında artık ABD ve Avrupa’nın emperyalist devletlerinden yardım alan, anti-emperyalist söylemi ve mücadeleyi reddeden, toprak ağalığıyla, aşiret ve şeyhlik düzeniyle uyumlu bir yapıya dönüştü; Kürt milliyetçiliği, PKK’nın tüm politika ve davranışlarına hâkim oldu.

Bu süreç, KESK’i kuracak olan kamu çalışanları sendikalarını da etkiledi.

Sosyalist ideali ortak payda olarak düşünüp, kendilerinin beceremedikleri silâhlı mücadele yoluyla kitle desteği alabilmiş olması nedeniyle PKK’ya sempati ve dostlukla yaklaşanlar, PKK’nın ideolojisinde ve davranışlarında yaşanan köklü dönüşüme de uyum sağladılar; “sosyalist Kürdistan” a duyulan sempati, “emperyalizmle işbirliği içindeki burjuva Kürdistan” a sempatiye dönüştü.

Bu ise kamu çalışanları sendikacılık hareketine iki açıdan büyük zarar verdi.

Kürt isyanına duyulan ve çeşitli biçimlerde ifade edilen sempati, bu konumdaki kamu çalışanları sendikalarını “bölücülük” suçlamasıyla karşı karşıya bıraktı. Bu ise PKK’nın eylemlerine büyük tepki duyan geniş memur kitlesini bu örgütlerden uzaklaştırdı, bu mücadeleye geniş kamuoyunun verdiği desteğe büyük darbe indirdi; memur hareketi bölündü.

PKK’nın ABD’ye ve Avrupa’nın emperyalist ülkelerine yaklaşması, onlardan doğrudan ve dolaylı destek alması ve anti-emperyalist politika-

lara karşı çıkması, bu sendikaların politikalarına da yansdı. PKK'nın top-
rak ağalığına, aşiret düzenine ve şeyhliğe karşı tavrının temelden değiş-
mesi de etkili oldu. Kamu çalışanları sendikalarının sosyalist-komünist
kadroları kendilerini tipik Kürt milliyetçiliğinin yedeğinde buldular. Va-
rılan bu nokta, Türkiye sosyalist-komünist hareketinin bazı kesimleri ta-
rafından da eleştirilmeye başlandı.

Ancak varılan bu noktanın asıl sonucu, KESK'i kuracak olan kamu
çalışanları sendikalarının büyük eylemlerinin ve olağanüstü özverilerinin,
sendikal hak ve özgürlüklerin kabul ettirilmesini, memurların çalışma ve
yaşama koşullarının iyileştirilmesini sağlayamaması oldu. Bunun en
önemli göstergelerinden biri, ücret ve aylıklardaki gelişmelerin karşıla-
ştırılmasıdır. Bu durum, Devlet Planlama Teşkilâtı tarafından yayımlanan
ücret ve maaş verilerinde açıkça görülmektedir.

1989 ile 1997 yılları arasında Türkiye'de gayri safi millî hasıla (kaba-
ca, millî gelir) sabit fiyatlarla yüzde 48,5 oranında arttı. Aynı dönemde
devlet memurlarının eline geçen net aylık, yüzde 34,0 oranında yükseldi.
Aynı dönemde kamu işçilerinin net ücreti ise yüzde 44,0 oranında arttı.

1997 ile 2006 yılları arasında Türkiye'de gayri safi millî hâsıla sabit
fiyatlarla yüzde 34,4 oranında arttı. Aynı dönemde devlet memurlarının
eline geçen net aylık, yalnızca yüzde 3,0 oranında yükseldi. Aynı dönem-
de kamu işçilerinin net ücreti ise yüzde 19,2 oranında arttı.

Kamu çalışanları, Türkiye işçi sınıfı tarihine çok önemli sayfalar ola-
rak geçen büyük, coşkulu ve etkili eylemlerine karşın, net aylıklarını, mil-
lî gelirdeki artış kadar yükseltmediler; millî gelirden aldıkları pay azal-
dı.

Tablo 2 ve Tablo 3'te 1989 yılı sabit fiyatlarıyla 1990–1997 dönemi-
ne ve 1994 yılı sabit fiyatlarıyla 1997–2008 dönemine ilişkin ücret ve ay-
lık endeksleri ile, bunlarda meydana gelen yıllık artışlar, asgari ücret dü-
zeyi ve gayri safi millî hasıladaki yıllık değişiklikler sunulmaktadır.

Kamu çalışanları sendikaları 1990 yılında kuruldu ve yaklaşık 20 yıl-
dır mücadele etmektedir. Memurların çok önemli bir iş güvenceleri var-
dır. Kamu çalışanları, bu iş güvencesinden de yararlanarak 1 milyon üye-
yi aştılar. Ancak özellikle KESK'in bir dönem büyük bir kitlesellik ve ka-
muoyu desteği sağlamış olan önemli eylemlerine karşın, kamu kesimin-
de çalışan işçilerle memurların gelirleri arasındaki fark hâlâ kapanmamış-
tır. Bu kadar büyük eylemlere karşın, sendikal hak ve özgürlükler kulla-

Tablo 2 – Ele Geçen Net Ücretlerdeki Gelişme (1989=100)⁸

Yıllar	Kamu İşçisi Ücret Endeksi (1989=100)	Kamu İşçisi Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Özel Sektör İşçisi Ücret Endeksi (1989=100)	Özel Sektör İşçisi Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Memur Aylığı Endeksi (1989=100)	Memur Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Asgari Ücret Endeksi (1989=100)	Asgari Ücret Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Gayri Safi Millî Hasıla Artış Oranı (Sabit Fiyatlar) (%)
1990	118	18,4	116	16,3	115	15,0	114	13,8	9,4
1991	170	43,6	160	37,1	123	7,2	129	13,0	0,3
1992	180	6,0	169	6,0	140	13,8	140	9,1	6,4
1993	195	8,0	172	1,7	143	2,1	148	5,8	8,1
1994	195	0,0	141	-18,2	112	-21,9	125	-16,0	-6,1
1995	161	-17,1	129	-8,3	107	-4,7	116	-6,6	8,0
1996	121	-25,0	132	1,9	115	7,6	138	18,5	7,1
1997	144	19,2	128	-3,0	134	16,5	151	9,7	8,3

⁸ 1999 Yılı Programı, *Resmî Gazete*, 15 Kasım 1998, Mükerrer Sayı, s.53. 1989-1999 döneminde işçi ücretleri ve memur aylıklarının gelişimi için bkz. Fatma Yiğiter, Kara, *Türkiye'de İşçi Ücretleri ve Memur Maaşlarının Gelişimi (1989-1999)*, Uzmanlık Tezi, T.C.Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı, Ankara, 2000.

Tablo 3 – Ele Geçen Net Ücretlerdeki Gelişme (1994=100)⁹

Yıllar	Kamu İşçisi Ücret Endeksi (1994=100)	Kamu İşçisi Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Özel Sektör İşçisi Ücret Endeksi (1994=100)	Özel Sektör İşçisi Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Memur Aylığı Endeksi (1994=100)	Memur Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Asgari Ücret Endeksi (1989=100)	Asgari Ücret Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Gayri Sıfı Milli Hasıla Artış Oranı (Sabit Fiyatlar) (%)
1997	74,1	19,2	90,6	-3,0	119,3	16,4	121,2	9,6	8,3
1998	73,1	-1,3	105,9	17,0	117,8	-1,3	115,2	-4,9	3,9
1999	103,8	42,1	118,2	11,6	123,1	4,5	154,9	34,4	-6,1
2000	111,1	6,9	119,4	1,1	108,9	-11,5	132,6	-14,4	6,3
2001	98,2	-11,5	95,3	-20,3	104,8	-3,8	113,9	-14,1	-9,5
2002	89,2	-9,2	94,3	-1,0	110,8	5,7	123,0	8,0	7,9
2003	86,8	-2,7	93,9	-0,4	109,6	-0,9	127,5	3,7	5,9
2004	88,3	1,7	97,1	3,5	112,7	2,6	158,6	24,3	9,9
2005	90,7	2,7	97,7	0,5	115,7	2,5	165,3	4,2	7,6
2006	88,3	-2,7	97,0	-0,7	122,9	6,2	163,9	-0,9	6,0
2007	91,1	3,1	99,4	2,5	127,7	3,9	162,8	-0,7	-
2008	90,4	-0,7	-	-	136,2	6,7	160,4	-1,5	-

⁹ 2004 Yılı Programı, *Resmî Gazete*, 28 Ekim 2003, Mükerrer Sayı, s. 170; 2009 Yılı Programı, *Resmî Gazete*, 30 Ekim 2008, Mükerrer Sayı, s.181.

nilanamamaktadır. Anayasa'nın 90. maddesinde 2004 yılında yapılan değişiklikle onaylanmış uluslararası sözleşmeler “doğrudan uygulanırlık” kazanmıştır. Diğer bir deyişle, memurların sendikal hakları kâğıt üzerine geçirilmiştir. Ancak 1 milyondan fazla üyeye sahip kamu çalışanları sendikaları, kâğıt üzerine geçirilmiş bu haklarını kullanabilmekten âcizdir. KESK'in etkisi giderek azalan eylemleri, bırakın yeni haklar elde etmeyi, mevcut hakların kullanılabilmesini bile sağlayamamaktadır. Diğer bir deyişle, kamu çalışanlarının hemen hemen 20 yıllık sendikal mücadelesi sonucunda ücretler açısından durum, masallardaki tekerleme gibidir: Az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik; bir de döndük baktık ki, bir arpa boyu yol gitmişiz.

Tabii ki bu süreçte, kamu çalışanlarının 1965–1971 döneminde TÖS aracılığıyla, 1972–1980 döneminde ise çeşitli memur dernekleri sayesinde geliştirdiği örgütlenme ve örgütlü mücadele geleneği canlandırıldı; memurların özgüveni geliştirildi; kamu işyerlerindeki keyfi uygulamalar azaltıldı; çalışma yaşamının çeşitli alanlarında sınırlı bazı gelişmeler sağlandı.

Ancak büyük özveriyle gerçekleştirilen çok önemli eylemlere karşın, çalışma süresi, yıllık ücretli izin, çeşitli izinler, disiplin hükümleri, yemek, servis, lojman ve aylıklar konusunda önemli başarılar elde edilemedi. Bu durumu açıklamada başka bazı etmenleri dikkate almak zorunludur.

Maaş artışları ve sendikal hak ve özgürlükler konusunda siyasal partilerin ve hattâ hükümetlerin büyük kitle eylemleriyle “ikna edildiği” durumlarda bile, bazı güçler devreye girdi ve Kürt milliyetçiliğinin taleplerine böylesine sahip çıkan örgütlenmelerin daha da güçlenmesine yol açacak hakların verilmesini önledi.

Kamu çalışanları sendikalarının bazıları bu ittifak nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin düşmanlığını kazandı ve devleti düşman olarak gördü. Bunu da “işveren devlet” biçiminde maskeleymeye çalıştı.

Kamu işçileri Türk-İş'te örgütlüydü, ama her türlü ayrımı kenara atmak zorunda oldukları bir mutlak yoksullaşma yaşamışlardı; aynı örgütte birlik sağlamışlardı; sınıf bilinçleri gelişmişti; eylemleri devlet tarafından önemli bir tehdit olarak algılanmıyordu. Böylece 1989–1993 döneminde (1991 ekonomik krizine karşın) gerçek ücretlerini çok artırdılar.

Memurlar ve sözleşmeli personel çok daha eğitimliydi, bilgilydi. Ancak işçi sınıfının bu kesimi 1994 yılına kadar çok büyük bir mutlak yok-

sullaşma yaşamadı. Sendikalaşmalarının başını sosyalist-komünist kadrolar çekti. Bu kadroların çoğu, PKK'nın Marksist-Leninist kabul edilen çizgisine ve eylemlerine sempati duyuyordu. Sosyalist-komünist kadroların önderliği ve çeşitli biçimlerde ifade edilen bu sempati, birliğin nesnel koşullarının da yeterince oluşmadığı koşullarda, memur sendikacılığının siyasal bölünmüşlük temelinde gelişmesine, memur kitlesinin bölünmesine, ancak bir bölümünün sendikal mücadeleye katılmasına yol açtı. İşten atılma korkusu olmayan memurların bir bölümü, sendikaları siyasal mücadelenin bir aracı olarak gördüklerinden ve siyasal saflaşmalarda taraf olmak veya taraf gözükmek istemediklerinden, sendikalara üye olmadı. Memurların birliği oluşmadı, memurlar arasında sınıf bilinci gelişmedi. Kürt milliyetçiliğinin devlet tarafından ana tehdit olarak algılanması da, kamu çalışanları sendikacılık hareketinin büyük özveriye ve tarihe geçen militan kitle eylemlerine karşın hedeflerine ulaşamamasında en önemli nedeni oluşturdu.

Bu dönemde Kürt milliyetçilerinin bir taktiği, memurların sorunlarının sorumlusu olarak Türkiye'deki sermayedar sınıfı veya emperyalizmi değil, PKK'nın silâhlı eylemleri nedeniyle artan savunma harcamalarını göstermeleriydi. Savunma harcamalarının artmasının nedeninin ise PKK'nın silâhlı eylemleri olduğuna hiç değinilmiyordu. Tam karşı görüşü savunan birileri, Türkiye'de memurların sorunlarının sorumlusu olarak, savunma harcamalarının artmasına neden olan PKK'yı da gösterebilirdi.

Kürt milliyetçilerinin bu anlayışı, dönem dönem kamu çalışanları sendikalarının politikalarına ve açıklamalarına da yansdı.

Kürt milliyetçilerinin 1992 yılında yayımladığı Yurtsever Öğretmen Dergisi'nin ilk sayısında şu değerlendirme yer alıyordu:¹⁰ “Türkiye’de yaşanan pis iç savaş, halklar arasındaki kardeşliği zedelemekte, çalışanların boğazından kesilen vergilerle finanse edilmektedir. Memurların sendikal haklarına en büyük engel, çalışanların grev ertelemelerine neden olan asıl etken bu yaşanan savaştır. Her geçen gün biraz daha kabaran dış borç, iç borç ve karşılıksız para basımını yaratan en büyük etken, savaş etkenidir.”

Bu tavır, Türkiye’de sınıf mücadelesini geriletken bir etki yaptı. Me-

¹⁰ “Çıkarken,” *Yurtsever Eğitimciler Dergisi*, Sayı 1, 1992, s.6.

murların sorunlarının sorumlusu olarak savunma harcamaları gösterilince, sermayedar sınıfa ve emperyalistlere karşı verilmesi gereken mücadele ihmal edildi.

Sınıf mücadelesi açısından bakıldığında Kürt milliyetçilerinin bu konuyla da bağlantılı diğer bir zararı, KESK'in “devlet” analizinde oldu. Kürt milliyetçileriyle ittifak, kamu çalışanları sendikalarındaki sosyalist-komünist unsurların “devlet” konusunda da Marksizmden kopmalarına yol açtı.

Çok kaba ve yüzeysel bir Marksist, devleti sadece “hâkim sınıfların baskı aracı” olarak görür. Ancak hayat çok daha karmaşıktır. Özellikle emperyalizm döneminde devletin niteliği ve işlevi çok daha karmaşılaşmıştır; kaba ve yüzeysel Marksistlerin kavrayışının çok daha ötesinde özellikler kazanmıştır. Ancak bir kaba Marksist bile sınıf mücadelesi içinde sermayedar sınıfla mücadele eder; devletle değil. Emperyalizm olgusu işin içine girdiğinde, bir Marksistin karşısındaki güç, öncelikle emperyalistler ve sermayedar sınıftır. Devletin durumu ve devletle ilişkiler, emperyalistlerle ve sermayedar sınıfla olan asıl mücadeleye bağlıdır. Hâlbuki Kürt milliyetçilerinin sermayedar sınıf veya emperyalistler diye bir sorunu yoktur. Onların düşmanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nedir. Kamu çalışanları sendikacılık hareketindeki sosyalist-komünist kadroların çoğu, devlet konusunda Marksist analizleri bir kenara bırakarak, Kürt milliyetçilerinin tavrını benimsediler; emperyalizmle ve sermayedar sınıfla mücadeleyi ihmal ederek, devleti düşman gördüler. Bu yanlış çizgiyi Marksist bir görünüm altında sunmak için de, devletin “işveren” olduğunu, devletle ilişkilerin emek-sermaye çelişkisinin bir ürünü olduğunu ileri sürdüler. Hâlbuki kamu çalışanları hareketi içinde sosyalist-komünist kadroların çoğunun temel müttefiki olan Kürt milliyetçileri Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni basit bir işveren değil, bir sömürgeci düşman olarak görüyordu.

Eğit-Sen’in 12–13 Aralık 1992 günleri yapılan genel kurulunda Eğitim-Sen Diyarbakır Şubesi Başkanı Nebahat Akkoç’un konuşması, Kürt milliyetçilerinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne bakışını açıkça ifade etmektedir:¹¹ “Kürdistan’daki genel manzarayı ortaya koymak istiyorum. Kürdistan’da devletin gelişen hareket karşısında baskıları aşama aşama sis-

¹¹ *Yurtsever Eğitimciler Dergisi*, Sayı 3, Aralık 1992 - Ocak 1993, s.31.

temleştiriliyor. Bunu köyleri toptan ortadan kaldıracak ‘Hitler silâhı’nu kullanmaya kadar vardırmıştır. Bu silâhın alınmasındaki amaç, daha az emek ile daha çok insanı öldürebilmektir. T.C. sadece gerillaya karşı değil, tüm halkı kapsamına alacak şekilde, her bir insanın bir gerilla sayılması temelinde baskısını en üst dereceye vardırmıştır.”

Kendilerine “Yurtsever Eğitimciler” adını veren Kürt milliyetçilerinin Eğitim-Sen 12-13 Aralık 1992 Genel Kurulu’nda dağıttıkları bildiride de şu değerlendirmeler vardı:¹² “Kürdistan halkına uygulanan insanlıkdışı imha ve yok etme politikalarından utanç duymamak da olanaksızdır... Kısacası ülkemizde her çeşit insan değerleri ayaklar altına alınmıştır. T.C. bunun fiilî uygulayıcısıdır. Bu ülkenin insanları, bilim ve eğitim emekçileri olarak gereken tepkimizi geliştirmek sorumluluğu taşıyoruz. T.C., yukarıda saydığımız baskı, zulüm politikasıyla dünyaya teşhir olmuştur. Bundan en fazla zarar gören kardeş Türk halkıdır. Kararlı çabalarımızla kardeş Türk halkı bir an önce utanılacak bu durumdan kendisini kurtarmalıdır. Yani Türk halkı bir avuç egemenin çıkarı için dünya halkları karşısında utanç duyma durumunda kalmak zorunda değildir.”

KESK’in 16–18 Ağustos 1996 günleri yapılan 1. Genel Kurulu’nda İnsan Hakları ve Çevre Sekreteri görevine getirilen Tayfun İşçi, Kürt milliyetçileri tarafından 1993 yılında yayımlanan Yurtsever Emekçiler Dergisi’nin 1. sayısında yazdığı yazıda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni “işveren” olarak değil, “sömürgeci” olarak kabul ediyordu:¹³ “Yaşadığımız bu ortamda sömürgeci faşist diktatörlük halkımıza karşı topyekûn bir savaşı başlatarak, savaşı en kirli bir biçimde sürdürmektedir. Kürt ulusunun ulusal özgürlük mücadelesi ’84 atılımı’ ile birlikte gelişerek Kürt özgürlük taleplerini tüm dünya kamuoyunun gündemine sokmuştur... Kürdistan üzerinde uygulanan sömürgeci baskı tüm halkımızı olduğu gibi kadınlarımızı da acımasız bir şekilde açlığa, sefalete, köleliğe sürüklemiştir.”

Kürt milliyetçilerinin etkisiyle yaşanan bilinç çarpıklığının diğer bir örneği de toplu pazarlık ve grev haklarına ilişkindir. Kamu çalışanları sendikalarının açıklamalarında toplu pazarlık ve grev haklarını vermeye-

¹² *Yurtsever Eğitimciler Dergisi*, Sayı 3, Aralık 1992 - Ocak 1993, s.32.

¹³ İşçi, T., “8 Mart Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü ve Yurtseverlik,” *Yurtsever Emekçiler Aylık Kültür, Sanat, Haber, Yorum ve Bilim Dergisi*, Sayı 1, Nisan-Mayıs 1993, s.16-17. *Yurtsever Eğitimciler Dergisi*, adını 1993 yılı başında *Yurtsever Emekçiler Dergisi* olarak değiştirdi.

nin “devlet” olduğu belirtilmektedir. Hâlbuki Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu’nun açıklamalarında da dile getirildiği gibi, bu konudaki asıl engel, sermayedar sınıftır. Emperyalist güçler de kamu çalışanlarının toplu pazarlık ve grev haklarına kavuşmasına karşıdır. Ancak kamu çalışanları sendikalarının açıklamalarında bu nedenle sermayedar sınıfa ve emperyalist güçlere karşı bir tavır belirleyici değildir.

SONUÇ

Türkiye ilginç bir ülkedir. Bu ilginçliklerden biri de, “dünyada komünizm çöktü” denilen bir dönemde, Sovyetler Birliği ve etkisi altındaki ülkelerde büyük siyasal ve toplumsal dönüşümlerin yaşanması sürecinde ve sonrasında, Türkiye’de sendikal alanda bilgisiz ve deneyimsiz sosyalist-komünist kadroların KESK gibi radikal bir kitle örgütlenmesini yaratabilmiş olmasıdır.

Türkiye tarihinde sosyalist-komünist kadrolar daha önce üç kez işçi sınıfının kitlesel örgütlenmeleriyle ilişki kurabilmişti. 1919–1925 döneminde, Sovyet Devrimi’nin coşkusu ve etkisi altında, Anadolu’da sürdürülen bağımsızlık savaşına aktif destek verilmeden sınıf mücadelesinin ön plana çıkarıldığı bir yol izlendi. Sosyalist-komünist hareket de, onunla bağlantılı sendikalar da, gerek bağımsızlık savaşına destek vermemiş olmanın bedelini, gerek Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında yakın ilişkiler kurulmasının olumsuz sonuçlarını 1925 yılında ve sonrasında yaşadılar. Bu dönemde tam anlamıyla mülksüzleşmiş ve güçlü bir işçi sınıfı yoktu. Bu durum, üzerinde sosyalist düşüncenin inşa edilebileceği sınıf bilincinin gelişmesini çok zorlaştırıyordu.

Sosyalist-komünist hareketin işçi sınıfının kitle örgütleriyle ilişki kurmasında ikinci deneyim, 1946 yılında yaşandı. Türkiye-SSCB ilişkilerinde bozulma ve Soğuk Savaş, çok kısa süreli bu girişimi de başarısız kıldı.

Sosyalist-komünist hareket, 1962–1974 dönemindeki bazı girişimlerin ardından, 1975–1980 yıllarında ilk kez kitle örgütlerinin bir bölümünde etkili oldu. Ancak bu kez sorun, Sovyetler Birliği-ABD mücadelesinin Türkiye’de sürdürülmesiydi. 12 Eylül darbesi ile bu dönem sona erdirildi. Bu dönemde işçi sınıfının “işçi” statüsünde istihdam edilenleri DİSK ve bazı bağımsız sendikalarda, “memur” statüsünde istihdam edilenleri ise çok sayıdaki dernek aracılığıyla politize edildi. Uluslararası müdahalelerin ve yönlendirmelerin de etkisiyle toplumun “faşist”-“komünist” olarak bölünmüşlüğü sınıf mücadelesini de çarpıttı. Ancak buna

karşın, sosyalist-komünist hareketler ve onların etkisi altındaki kitle örgütleri, bir program olarak sosyalizmi benimsedi ve savundu. Sovyetler Birliği’nin varlığı da birçok örgüt açısından önemli bir moral kaynağıydı.

1990–1995 döneminin ilginçliklerinden biri, dünyadaki gelişmelerin tam tersine, sosyalist-komünist kadroların Türkiye’de yeniden bir kitle hareketine önderlik edebilmesidir. Diğer ilginçlik, sosyalist-komünist kadroların “işçi” statüsünde istihdam edilenlerin sendikal örgütlenmelerindeki zayıflığına karşın, “memur” statüsünde istihdam edilenlerin sendikal hareketinde öncülük etmeleri ve üye sayıları artmasa bile, önemli bir ağırlığa sahip olmalarıdır.

1990 öncesinde sosyalist-komünist hareketlerin yaşadığı sorunların başında, “Rus ajanı” suçlaması gelirdi. Bu suçlamanın hangi dönemlerde kimler için ne ölçüde geçerli olduğu ve “enternasyonalizm” adına ne tür hatalar yapıldığı ayrı bir inceleme ve tartışma konusudur. Ancak herkese yaygınlaştırılmış böyle bir suçlamanın emperyalizm, yerli burjuvazi ve yandaşları tarafından etkili bir biçimde kullanılması, sosyalist-komünist hareketin gelişmesini önleyen önemli etmenlerden biriydi (diğer bir etmen de “Allahsız komünistler”di).

1990–1995 döneminde sosyalist-komünist hareketlerin çoğunun yaşadığı sorunların başında “bölücülük” suçlaması geldi. Sosyalist-komünist kadroların önderliğinde gelişen kamu çalışanları sendikalarında açıkça sosyalizm veya komünizm propagandası yapılmadı, ancak her türünde Kürt milliyetçiliğiyle girilen açık ittifak, kamu çalışanları sendikacılık hareketinde önemli sorunların yaşanmasına neden oldu.

İşin diğer bir ilginç yanı, Kürt milliyetçiliğinin işçi sendikacılığında iyice zayıf kalmasıdır. Zaten zayıf olan ve artık sosyalizmle de ilgisi-alakası kalmamış bulunan DİSK’in 1990’lı yıllardan itibaren Kürt milliyetçilerinin bazı taleplerini benimseyerek dile getirmesi de ne DİSK’i güçlendirdi, ne de Kürt milliyetçileri tarafından fazlaca önemsendi (Belki DİSK’in emperyalist Avrupa Birliği’nden proje almasını kolaylaştırdı). Kürt milliyetçilerinin güçlerini yoğunlaştırdıkları ve kitlesel bir ağırlık kazandıkları en önemli örgütlenme, 8 Aralık 1995 günü KESK’i oluşturan kamu çalışanları sendikaları ve ardından KESK oldu.

Sosyalist-komünist kadroların büyük çaba ve özveriyle geliştirdikleri kamu çalışanları sendikalarında Kürt milliyetçileriyle kurulan ittifak, bu sendikal örgütlenmeleri güçlendirdi mi? Hayır. Üye sayılarındaki ge-

lişme, kitle eylemlerine katılım, eylemde coşku ve kararlılık bunu göstermiyor. Üye sayıları azalıyor, eylemlere katılım düşüyor, coşku ve kararlılık yok oluyor. KESK'in eylemlerine kamuoyunun desteğinde de ciddi bir gerileme yaşandı ve yaşanıyor. Kitapta ele alınan bazı eylemlerde de açıkça ortaya konduğu gibi, sınıf bilinciyle değil, Kürt milliyetçiliği anlayışıyla hareket eden Kürt kökenli kamu çalışanlarının çoğu, sınıfın birlikteliğini gerektiren eylemlere katılmadı; ancak Kürt milliyetçiliğinde sendikayı pervasızca kullandı. Bu ittifak nedeniyle, emperyalist merkezlerce teşvik edilen yerelleştirme politikaları desteklendi. Türkiye'yi ve kamu çalışanlarını zayıflatacak özelleştirme girişimlerine (Telekom ve bir ölçüde sağlık hizmetleri dışında) ciddi bir tepki gösterilmedi. Belirli bölgelerde Devletin halka hizmet götürmesi baltalandı. Kürt milliyetçilerinin bazı İslâmcı kesimlerle ilişkileri nedeniyle, laikliğin korunmasında sendikaların üstlenmesi gereken görevler ihmal edildi. Kürt milliyetçiliğiyle ittifak, Kürt kökenli kamu çalışanlarının sınıf bilincinin gelişmesini engelledi; etnik köken bilincini öne çıkarmayı onayladı ve meşrulaştırdı.

Kamu çalışanları sendikalarının, çoğunluğu sosyalist-komünist olan kadroları, 1990'lı yılların başlarında çok ciddi bir tercihle karşı karşıyaydı.

Bir seçenek, işçi sınıfının tüm kesimlerinde sınıf kimliğinin ve bilincinin geliştiği koşullarda, anti-emperyalist ve aşiret-tarikat-cemaat-ağa-şeyh karşıtı bir aydınlanma ve ilerleme çizgisini izlemektir; demokrasi mücadelesini bağımsızlıkla (anti-emperyalizm) ve çağdışı yapılara (aşiret, toprak ağalığı, tarikat, cemaat, şeyhlik) karşı mücadele kapsamında yürütmektir.

Diğer seçenek, güçlendiği görülen ve daha da güçleneceği sanılan Kürt milliyetçileriyle ittifaktı. Bu yıllarda Kürt milliyetçilerinin önemli bir bölümünün hâlâ Marksist-Leninist kavramları kullanıyor olması, bu ittifakı kolaylaştırıyordu.

KESK'i kuracak olan kamu çalışanları sendikalarının çoğunluğu ikinci seçeneği seçti ve kendisine de, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketine de büyük zarar verdi; emeğin kurtuluşu mücadelesinde Türkiye sosyalist-komünist hareketinin hiçbir dönem sahip olmadığı büyük bir fırsatı kaçırdı.

Bu tercih sonucunda, demokrasinin önkoşulları olan bağımsızlık ve aşiretlerle, toprak ağalarıyla, şeyhlerle mücadele etme anlayışı kenara

atıldı; çünkü Kürt milliyetçileri Türkiye'nin bağımsızlığına karşıydı ve Kürt aşiret reisleri, toprak ağaları, şeyhleri ve sermayedarları, kamu çalışanları sendikalarındaki Kürt milliyetçilerinin doğal müttefikiydi. Sendikaların demokrasi mücadelesinin, birçok alanda Kürt milliyetçilerinin talepleriyle özdeşleştirilmesi, Türkiye'de demokrasinin gelişmesine ve güçlenmesine de engel oldu.

Dünyadaki güç dengelerinin altüst olduğu bu yıllarda, yükselen Kürt milliyetçiliğinin emperyalizmin politikalarıyla uyumlulaşması ve aşiret reisleri, toprak ağaları ve şeyhlerle anlaşması hızla gerçekleşti. Bu değişime karşın Kürt milliyetçileriyle ittifakı sürdürenler, Soğuk Savaş yıllarında "Rus ajanı" ve "Allahsız komünist" suçlamalarıyla yaşadıkları sorunları, 1990'lı yıllarda "bölücü" suçlamasıyla yaşadılar ve yaşıyorlar.

Kürt milliyetçiliğiyle ittifakı temel alan bir anlayış, hem memur ve sözleşmeli personel kitlesini bütünleştiremedi; hem de sendikalı-sendikası milyonlarca işçiden tecrit oldu. Günümüzde KESK'in giderek zayıflaması yalnızca kamu çalışanları boyutuyla ele alınmamalı; işçi sınıfının diğer kesimleri ve diğer emekçi sınıf ve tabakalarla ilişkiler de dikkate alınmalıdır.

KESK bugün Kürt milliyetçileriyle ittifak ve KESK içindeki Kürt milliyetçilerinin doğrudan gücü nedeniyle Avrupa birliği emperyalistlerine açıkça karşı çıkamayan, ABD emperyalistlerinin yalnızca Kürt milliyetçilerinin de karşı çıktığı politikalarına tepki gösterebilen, demokratikleşmenin önkoşulu olan aşiret düzeniyle, toprak ağalığıyla ve şeyhlikle mücadele etmeyen, Türkiye'nin bağımsızlığına ve bütünlüğüne sahip çıkamayan, sınıf kimliğini göz ardı edip etnik kimliği öne çıkaran bir çizgi izlemektedir. Sosyalist-komünist kadroların işçi sınıfı içinde gücünü ve etkisini artırabilmesinin nesnel koşullarının bulunduğu bir dönemde Kürt milliyetçiliğinin yedeğine düşmüş bir KESK, emperyalist güçlerin müdahaleleriyle toplumda etnik ve dinsel kökene dayalı saflaşmaların yoğunlaştığı bir dönemde, büyük bir fırsatı kaçırmaktadır. Bu önemli yanlışın temelleri ise, 1990-1995 yıllarında, bu kitabın konusu olan dönemde, atılmıştır.

1985-1995 ve özellikle 1990-1995 döneminde onbinlerce ve bazen yüzbinlerce kamu çalışanının katıldığı eylemler yapıldı, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin en militan kitle eylemleri gerçekleştirildi ve meşrulaştırıldı. "Kalem efendileri" meydanlarda "fabrika işçileri"nden

daha kararlı ve mücadeleciydi. Örgütlerin yöneticileri üyelerinin arkasına saklanmadı, DİSK’in DGM direnişinde olduğu gibi, “üyelerimizi serbest bıraktık” demediler; yasadışı eylemlerde bile kararlarını aldılar, kararlarının arkasında durdular ve kararlarını savundular. 15-16 Haziran 1970 olayları sırasında DİSK yöneticileri sendika genel merkezlerinde oturuyordu; hiçbir eylemcilerle birlikte, onların başında değildi. KESK’i kuran kamu çalışanları sendikalarında ise sendika yöneticileri hep eylemlerin ön safındaydı.

KESK’i oluşturan sendikaların eylemlerine bakıldığında, insanın, “bu eylemlerle hak alınmazsa, eylemle hak alınmaz” diyesi geliyor. Gerçekten de, Avrupa, ABD ve Japonya işçi sınıflarının tarihlerini bilmeyenler, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının büyük ve kanlı mücadelelerle hak aldığını zanneder. İşçi sınıfı tarihiyle çok amatörce uğraşan bazı kişiler, “bizde haklar tepeden verildi; hâlbuki Batı işçi sınıfı büyük bedeller ödeyerek hak aldı; bu nedenle de elindeki haklarına sahip çıkmasını biliyor” gibi, gerçeklerle hiçbir ilgisi alakası olmayan görüşler ileri sürerler. Bazı Batı ülkelerinde emperyalizm öncesi dönemde bazı önemli mücadeleler olmuştur; ancak haklar bu mücadelelerle alınmamıştır. Emperyalist ülke işçi sınıflarının bugün yararlandıkları haklar, emperyalist döneme geçişle birlikte sömürge ve yarı-sömürgelerden aktarılan kaynaklar sayesinde. Emperyalist sömürüyle elde edilen kaynağın bir bölümü, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının bir bütün olarak kapitalizmle bütünleştirilmesinde, F.Engels’in ifadesiyle, “burjuva proletarya”laştırılmasında kullanılmış ve sendikal-demokratik haklar verilmiştir.¹ KESK’i oluşturan sendikaların ve KESK’in kitlesel, coşkulu ve kararlı eylemlerinin örneği İngiltere’de, Almanya’da, ABD’de, Hollanda’da, İsveç’te ve hattâ Fransa’da yoktur. İncelenmesi ve tartışılması gereken nokta, bu eylemlere karşın hakların elde edilememesinde Devletin tehdit algılaması ve bu örgütlerin Kürt milliyetçiliğiyle ittifak politikasının etkileridir. İşin komik yanı, meşru kitle eylemi gücüyle haklı olarak övünen KESK’e, sendikacılık tarihinde hiçbir önemli hakkı yasadışı kitle eylemleriyle almamış olan İsveç ve Alman sendikacılarının “sendikacılık öğretme” çabalarıydı. İşin üzücü yanı ise, haklı olarak “meşru ve fiilî sendikacılık” anlayışını öne çı-

¹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Koç, Y., *Batılı İşçi Sömürüye Ortak - Burjuva Proletarya*, 2. Basım, Bilgi Yay., Ankara, 2006

karan ve devletlerin bağımsızlığa büyük önem veren KESK’in, kuruluşundan hemen sonra, emperyalist İsveç devletinin parasını dağıtan SIDA örgütünün finanse ettiği bir eğitim programını İsveç TCO (İsveç Meslek Personeli Konfederasyonu) ile başlatması, İsveç emperyalistlerinin yedek lastiği, uzlaşmacı ve emperyalistlerin “sosyal ortağı” İsveç sendikacılarının sosyal diyalog derslerini dinlemeyi kabul etmesidir.

Ancak bütün bu mücadeleler sonuç almaya yetmedi.

Sendikanın amacı, üyelerinin yaşama ve çalışma koşullarını korumak ve geliştirmektir. KESK’i kuran sendikalar 1990–1995 yıllarında bunu gerçekleştiremedi. Sendikaların meşruluk kazanması sonrasında toplu sözleşme imzalamak, ücretleri artırmak, çalışma koşullarını iyileştirmek, çok kolay erişilebilir hedefler zannediliyordu. Kitleye de bu umut aşılandı. Yapılan hesap hatası, “devrim” için değil, günlük yaşam koşullarının iyileştirilmesi umuduyla sendikalara üye olan büyük çoğunluğu sendikal mücadeleden soğuttu, koparttı. Kamu çalışanları sendikaları üzümlü de yiyemedi, bağcıyı da dövemedi. Kendisi de epey hırpalandı.

1995 yılı başlarında DYP, SHP ve ANAP’ın uzlaşması ve 301 milletvekilinin imzasıyla Meclis’e sunulan Anayasa değişikliği kanun teklifinde sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev hakları çok geniş bir biçimde düzenleniyor ve anayasal güvence altına alınıyordu. Sosyalistlik-komünistlik değil, Kürt milliyetçiliği bu süreci bazı güçlerin engellemesine neden oldu. Devletin tehdit algılamasında sosyalistlik yoktu; ama Kürt milliyetçiliği ilk sıradaydı. KESK’i oluşturacak olan kamu çalışanları sendikalarında Kürt milliyetçileri, gerek doğrudan üyelikleri, gerek bu örgütlerdeki sosyalist-komünist kadroların Kürt milliyetçileriyle ittifak politikaları nedeniyle, güçlü ve etkiliydi.

KESK’i oluşturan kamu çalışanları sendikalarının Kürt milliyetçilerinin taleplerini öne çıkaran politikaları, (a) 12 Eylül darbesi sonrasında kitlelerle ilk kez yeniden bağ kurabilen sosyalist-komünist hareketlere; (b) işçi sınıfının “memur” ve “sözleşmeli personel” statülerinde istihdam edilen kesimlerinin birliğine; (c) işçi sınıfının tüm kesimlerini birliğine; (ç) kamu çalışanlarının sendikal hak ve özgürlüklerine kavuşabilmesine; (d) işçi sınıfının diğer emekçi sınıf ve tabakalarla anti-emperyalist ve aşiret-ağalık-şeyhlik düzenine karşı bir cephe oluşturabilmesine ve halk desteği sağlamasına; (e) Kürt kökenli kamu çalışanları dahil tüm kamu çalışanlarının çalışma ve yaşama koşullarının iyileştirilmesi mücadelesine zarar

verdi. Bunlara karşılık, Kürt milliyetçiliğinin taleplerinin kamuoyuna yansıtılmasına katkıda bulundu.

Her ağacın kurdu kendi özünden olur.

Büyük coşku ve özveriyle sürdürülen bir mücadelede, (a) tüm söylemlere karşın demokratik yapı ve işleyişlerin kurulamaması (siyasal hareketlerin sendikaları dışarıdan yönlendirme ve yönetmesi), (b) sendikaların maddî olanaklarının artması ve siyasal çıkar amacıyla kullanılabilmesi nedeniyle bürokratlaşma, (c) Kürt milliyetçileriyle girilen ittifak, (ç) eylemlerde hak alınmaması ve eylem yorgunluğu, (d) Türkiye Kamu-Sen ve Memur-Sen'in kurulması gibi etmenler, sosyalist-komünist kadroların önderliğinde gelişen kamu çalışanları sendikacılık hareketini zayıflattı.

Bu kitap, büyük mücadelelerin ve bu hazin olayın öyküsüdür.

KAYNAKÇA

- Açan, A. 1991: “İnşaat Mühendislerinin Dünü, Bugünü, Yarını ve Bir Öneri,” *İnşaat Mühendisleri Odası Ankara Şubesi Bülteni*, Ekim-Kasım 1991.
- Aktaş, İ. 1995: “Eğitim-Sen Kongresi ve Sendikal Mücadele,” *Söz Dergisi*, 12 Ağustos 1995.
- Aktaş, İ. 1995: “Sınıf Hareketinde Yeni Bir Süreç,” *Toplumsal Dayanışma Dergisi*, Sayı 25, 20 Eylül 1994.
- Alnteri Gazetesi 1994: *Yeni, Devrimci Bir Sendikal Hareket Yaratmalıyız!*, İstanbul, 1994.
- Alpdağ, Ö. 1991: “Polisin Mandallama Eylemi,” *Ulus Gazetesi*, 21.6.1991.
- Altuğ, O. 1990: “Kimliğimiz,” *Lokomotif Dergisi*, Sayı 18, Ocak-Şubat 1990.
- Altunya, N. 1996: *Eğitim-İş Deneyimi*, Ürün Yay., Ankara.
- Altunya, N. 1998: *Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmesi (1908-1998)*, Ürün Yay., Ankara.
- Altunya, N. 2008: *Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmesi, 1908-2008*, Yenilenmiş 2. Baskı, Ürün Yay., Ankara.
- Arcayürek, C. 2001: *Baba’sının Kızı*, Bilgi Yay., Ankara.
- Aren, S. 1993: *TİP Olayı, 1961-1971*, Cem Yay., İstanbul, 1993.
- Asim-Sen 1993: *Asim-Sen Sendikası Tüzüğü*, Ankara.
- Asim-Sen 1993: *Askerî İşyerlerinde Çalışan Sivil Memurlar Sendikası Faaliyet Raporudur, 17 Nisan 1993*, (Çoğaltma), Ankara.
- Aşkıncı, C. 1994: “KÇSP Ne Yapıyor?” *Gerçek Dergisi*, 22.10.1994.
- Aşkıncı, C. 1994: “Memur Hareketi ve Konfederasyonlaşma,” *Gerçek Dergisi*, 24.9.1994.
- Avcı, M. 1992: “Yurtsever Kamu Çalışanlarının Sendikalarda Seçim Tavrı,” *Gündem Gazetesi*, 19.10.1992.
- Başbakanlık Basın Merkezi 1994: *Ekonomik İstikrara Doğru (Hedefler-Stratejiler) - 5 Nisan 1994*, Ankara.
- Başbay, M. 1992: “Başlangıçtan Günümüze Or-Kam-Sen,” *Or-Kam-Sen Dergisi*, Sayı 1, Eylül 1992.
- Baykurt, F. 1994: *İfade, TÖS Savunması (9 Ekim 1971)*, Ankara.
- Belediye-İş Sendikası 1993: *Doğu-Güneydoğu Raporu, 13 Şubat 1993*, (Çoğaltma).
- Bem-Sen 1995: *Kamu Emekçileri Merkezi Kurultayına Sunulan Tebliğ*, 1995.
- Birinç, E. (tarihsiz): *Dünden Bugüne Türkiye Kamu-Sen*, T.Kamu-Sen Yay., Ankara.

- Bozkurt, A. 2000: *12'den 12'ye, Anılar 2*, Eğitim-Sen Yay., Ankara.
- BSP 1994: *Birleşik Sosyalist Parti Tüzük ve Programı*, İzmir.
- BTS 1994: *Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası Tüzüğü*, İstanbul, (Çoğaltma).
- BTS 1994: *Trenler Durdu! Durmaya Devam Edecek!*, 2.11.1994.
- BTS 1994: *Trenler Durdu*, 26.10.1994.
- Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu 1994: *1 Mayıs'ta Alanlara*.
- Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu 1995: *Demokrasi Platformu Ekonomik ve Demokratik Talepler Bildirgesi*, Nisan 1995.
- Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu 1995: *Demokrasi Platformu Ekonomik ve Demokratik Talepler Bildirgesi*, Nisan 1995.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 1993: *Kamu Görevlileri Sendikaları Kanun Taslağı*.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü 1994: *Kamu Görevlileri Sendikaları Kanun Taslağı, 20 Ocak 1994*, (Çoğaltma).
- Çaralan, İ. 1993: *Memur ve Memur Sendikaları*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Çatma, E. 1997: *1965 Madenci Direnişinin Öyküsü, Kömür Tutuşunca*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- DEMED 1995: *Demiryolu Memurları Derneği Beşinci Olağan Genel Kurul (17 Haziran 1995) Çalışma Raporu*, Ankara.
- Demir, S. 1991: "Türkiye'de Kamu Görevlileri Dernekleri (1971–1980)", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1.
- Demirsoy, S. 1993: *Demiryolu Taşımacılığı İşkolunda İşçi ve Memur Örgütlenmesi*, TODAİE Kamu Yönetimi Lisansüstü Uzmanlık Programı Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Demirtaş, N. 1993: "Meslek Sendikacılığı mı, İş Kolu Sendikacılığı mı?", *Maden-Sen Dergisi*, Sayı 3.
- Demiryol-Sen 1993: *Tüm Demiryolu Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, İstanbul, (Çoğaltma).
- Demokrat Kamu-İş 1995: *Demokrat Kamu İş Kolu Sendikaları Konfederasyonu Ana Tüzüğü*, Ankara.
- Demokratik Birlik 1992: *Nasıl Bir Sendika? Nasıl Bir Sendikal Anlayış? Nasıl Bir Sendikal Birlik?*, İstanbul.
- Dem-Sen 1991: *Demiryolu Çalışanları Sendikası Tüzük*, Ankara.
- Devlet Personel Başkanlığı 2009: *Kamu Personeli, 1994-2009 Yılları Dönemler İtibariyle*, Ankara.
- Devrimci Demokrat Sendikal Birlik 1992: *Haberleşme ve İletişim Emekçilerinin Sendikal Anlayışları*, Umut Yayıncılık, İstanbul.
- Devrimci Proletarya Dergisi 1992: *Memur Mücadelesinde Devrimci Sendikal Hareket*, İstanbul.
- Devrimci Proletarya Dergisi 1994: *Emekçi Memur Hareketinde Yol Ayrımı, Tes-*

- limiyet Değil Mücadele*, İstanbul.
- Devrimci Sol (tarihsiz): *Kürt Ulusu Bir Gerçektir, Kurtuluşu Anti-Emperyalist Anti-Oligarşik Halk Devrimindedir*, Almanya.
- Devrimci Sol 2001: *Milliyetçilik Çıkmazı, Seçme Yazılar (1978-2000)*, Boran Yay., İstanbul.
- DİE 2001: *İstatistik Göstergeler, 1923–1998*, Yay.No.2252, Ankara.
- Dirik, A. 1991: "Niçin Anadilde Eğitim," *Eğit-Sen Dergisi*, Sayı 7, Aralık 1991.
- DSP 1987: *Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi (1987)*, Ankara.
- DSP 1991: *Gözünaydın Türkiye, Demokratik Sol Parti'nin 1991 Seçim Bildirgesi*, Ankara.
- DYP 1985: *Doğru Yol Partisi Tüzük ve Programı (14 Mayıs 1985 Tarihli I.Büyük Kongre'de Kabul Edilmiştir)*, Ankara.
- DYP 1987: *Doğru Yol Partisi 1987 Seçim Beyannamesi, Büyük Türkiye Programı, Hürriyet, Güvenlik ve Refah İçin El Ele*, Ankara.
- DYP 1990: *Doğru Yol Partisi Tüzüğü ve Programı (24 Kasım 1990)*.
- DYP 1991: *21 Ekim Sabahı Yeni Bir Türkiye, DYP Seçim Bildirgesi*, Ankara.
- DYP-CHP Hükümetinin Uygulama Programı (23 Mart 1995), Ankara, 1995.
- Eğit-Der 1988: *Eğitimciler Derneği Tüzüğü*, Ankara.
- Eğit-Der 1990: *4 Şubat 1989 – 31 Ağustos 1990 Dönemi Faaliyet Raporu*, Ankara.
- Eğitim-İş 1990: *Eğitim İşkolu Kamu Görevlileri Sendikası Tüzüğü (16 Ağustos 1990)*, Ankara.
- Eğitim-İş 1990: *Eğitim İşkolu Kamu Görevlileri Sendikası Tüzüğü (28 Mayıs 1990)*, Ankara, (Çoğaltma).
- Eğitim-İş 1991: *Eğitim-İş 1 Yaşında*, Ankara.
- Eğitim-İş 1992: *Eğitim İşkolu Kamu Görevlileri Sendikası Tüzüğü (14 Mart 1992)*, Ankara.
- Eğitim-İş 1992: *Kuruluş Dönemi Çalışma Raporu (28 Mayıs 1990 - 13 Mart 1992)*, Ankara.
- Eğitim-İş 1992: *Memurların Sendika Hakkı ile İlgili Danıştay Birinci Dairesinin Görüşü (22.4.1992)*, Ankara.
- Eğitim-İş 1993: *Eğitim İşkolu Kamu Görevlileri Sendikası Tüzüğü (2-4 Temmuz 1993)*, Ankara.
- Eğitim-İş Ankara Şubeleri 1994: "Kamu Çalışanlarının Sendikal Sorunları ve Konfederasyonlaşma," *I. Bölgesel Ankara Kamu Çalışanları Kurultayı (Tebliğler ve Sonuç Bildirgesi)*, Ankara.
- Eğitim-İş Muhalefeti 1992: *Tek Güçlü Mücadeleci ve Demokratik Bir Sendika İçin Görüşler*, Ankara, Kasım 1992.
- Eğitim-Sen 1995: *1. Olağan Genel Kurul'a Sunulan Genel Merkez Yönetim Kurulu 23.01.1995 - 21.07.1995 Dönemi Çalışma Raporu*, Ankara.
- Eğitim-Sen 1995: *Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Tüzüğü*, Ankara.

- Eğitim-Sen 1996: *1. Dönem Çalışma Raporu (24.07.1995 - 05.07.1996)*, Ankara.
- Eğit-Sen (tarihsiz): *1. Olağanüstü Merkez Genel Kurulu Sonuç Bildirgesi (12 Aralık 1992)*, İstanbul.
- Eğit-Sen 1990: *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası Ana Tüzüğü*, İstanbul.
- Eğit-Sen 1992: *Eğit-Der'den Eğit-Sen'e*, İstanbul.
- Eğit-Sen Genel Merkez Yönetim Kurulu 1994: *Sendikal Mücadelemiz ve Konfederasyonlaşma Süreci*, İstanbul.
- Eker, M. 1994: *Memur Hareketi: Grev Silâhını Daha Etkili Kullanırsa Kazanacaktır!*, Alinteri Broşür Dizisi No.6, İstanbul.
- Ekipsen 1970: *3. Dönem Yönetim Kurulu Çalışma Raporu*, Zonguldak.
- Emeğin Bayrağı Dergisi 1991: *Kamu Emekçileri Sendikalarında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul.
- Emeğin Bayrağı Dergisi 1992: *Kamu Emekçileri Sendikalarında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Sun Yayıncılık, İstanbul.
- Emeğin Bayrağı Dergisi 1993: *Memur Hareketinin Güncel Sorunları ve Genel Grev Genel Direniş*, İstanbul.
- Emek Yayıncılık 1991: *Emekçi Öğretmen, Eğitim Emekçilerinin Sınıfsal Konumu ve Sendikal Mücadelesinin Yönü*, Emekçi Öğretmen Eğitim Dizisi No.2, İstanbul.
- Enerji-Sen 1992: *Enerji İşkolu Kamu Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, Ankara.
- Enerji-Sen 1993: *Enerji İşkolu Kamu Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, Ankara.
- Enerji-Sen 1993: *Olağanüstü Genel Kurulu Çalışma Raporu, 22 Mayıs 1993*, Ankara.
- Ener-Sen 1993: *Enerji, Yapı, Altyapı Hizmetleri İşkolu Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, Ankara.
- Ener-Sen 1995: *2. Olağan Genel Kurulu Merkez Yönetim Kurulu Çalışma ve Mali Raporu (24.10.1993 - 29.4.1995)*, Ankara.
- Engels, F. 1972: "The Bakuninists at Work," Marx, Engels, Lenin, *Anarchism and Anarcho-Syndicalism*, Progress Publishers, Moscow.
- Engin, E. 1990: *Marksizmde İşçi Sınıfının Kapsamı ve Türkiye*, Alev Yay., İstanbul.
- Erdem, S. 1996: "Haklarımızı Kazanmak Kendi Ellerimizde!," *KESK'in Sesi Özel Sayısı No.1*, Ocak 1996.
- Erkol, Ü. 1992: "Memur Sendikaları ve Ulusal Sorun," *Gündem Gazetesi*, 8.8.1992.
- Erten, İ. 1996: "KESK Anatüzüğünün Bana Söyledikleri," *Sendika Dergisi*, Sayı 3, Mayıs-Haziran 1996.
- Evren, S., Erdem, S., Yıldırım, C. 1995: *Eğitim Emekçileri Tarihi, Encümen-i Mu-*

- allimin'den Eğitim-Sen'e*, Bireşim Yay., İstanbul.
- Faydalı, C. (tarihsiz): *Türkiye İşçi-Emekçi Hareketinin Tarihsel Mücadele Süreçleri ve KESK*.
- Faydalı, C. 1995: "Konfederasyon mu, Koffederasyon mu?" *Sınıf Hareketinde Yön*, Sayı 2, Mart-Nisan 1995.
- Faydalı, M.C. 1994: "Genel Kurullarımız ve Önümüzdeki Sürece Bir Bakış," *Yapı-Yol Sen Bülteni*, Sayı 13, Aralık 1994 - Ocak 1995.
- Gazioğlu, G. 1991: "Eğit-Der, Eğitim-İş, Eğit-Sen Genel Yönetim Kurullarına," *Eğit-Sen Dergisi*, Sayı 2, Şubat 1991.
- Genç, V. 1995: "Önemli Bir Denektaşı: 17-18 Haziran," *Söz Dergisi*, 8 Temmuz 1995.
- Genel Enerji-Sen (GES) 1992: *Enerji İş Kolu Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, Ankara.
- Genel Sağlık-İş 1991: *Genel Sağlık İşkolu Kamu Görevlileri Sendikası Ana Tüzük*, Ankara.
- Genel Sağlık-İş 1994: *Genel Sağlık-İş Tüzüğü, 2. Olağan Genel Kurul Kararları ve Sonuç Bildirgesi*, Ankara.
- Gerçek, F. 1991: "Sendikamız," *Tüm Sağlık-Sen Dergisi*, Temmuz 1991 Özel Sayısı.
- Görür, M.A. (tarihsiz): *Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu, Kamu Çalışanlarının Sendikal Hareketi, Konfederasyonlaşma Süreci Kurultaylar*, Ankara.
- Gülmez, M. 1973: "Türk Kamu Görevlilerinin Sayısal Evrimi," *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3.
- Gülmez, M. 1987: "Memurların Sendika Hakkı Vardır," *Cumhuriyet Gazetesi*, 24.12.1987.
- Gülmez, M. 1994: *Türkiye'de Memurlar ve Sendikal Haklar (1926-1994)*, TODAİE Yay., Ankara.
- Gülmez, M. 2002: *Kamu Görevlileri Sendika ve Toplu Görüşme Hukuku, 788'den 4688'e: 1926-2001*, TODAİE Yay., Ankara.
- Günay, E. 1991: "90 Temmuz'undan 91 Temmuz'na Temmuz Eşiğinde Memur Sendikaları," *Demokrat Dergisi*, Temmuz 1991.
- Güven, Y. 1992: "Eğit-Sen Genel Kurulu'nun Ardından," *Gündem Gazetesi*, 16.12.1992.
- Hak-İş 1995: *8. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu (30 Kasım-1,2,3 Aralık 1995)*, Ankara.
- Halkçı Parti 1983: *Halkçı Parti Programı*, Ankara.
- ILO 1990: *Official Gazette*, Vol.LXXIII, 273rd Report, Series B, No.2.
- Işıklı, A. 1986: "Kamu Kesiminde Örgütlenme Hakları, Kamu Kesiminde Çalışanların Sendikal Hakları," *TMMOB, Kamu Çalışanlarının Sorunları*, Ankara.

- Işıklı, A. 1990: “Memurların Sendika Hakkı Vardır,” *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Ankara.
- Işıklı, A. 2006: *Gün Doğmadan*, 2. Baskı, İmge Yay., Ankara.
- İl-Sen 1992: *İller Bankası Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, Ankara.
- İl-Sen 1993: *1. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu (31 Aralık 1992 – 21 Haziran 1993)*, Ankara, (Çoğaltma).
- İl-Sen 1994: *27.6.1993-19.6.1994 Dönemi Çalışma Raporu*, Ankara.
- İnce, A. 1991: *Öğretmen Hakları ve Sendikal Birlik*, Günışığı Yay.No.3.
- İşçi Sağlığı Derneği Sendikal Araştırmalar Merkezi (tarihsiz): *Sendikal Eylemin Sorunları - İstemler, Sendikal Platform, Görüşlerimiz, Önerilerimiz*, İstanbul.
- İşçi, T. 1990: “Anadilde Eğitim Hakkı,” *Eğit-Sen’e Doğru*, Sayı 3, Eylül 1990.
- İşçi, T. 1993: “8 Mart Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü ve Yurtseverlik,” *Yurtsever Emekçiler Aylık Kültür, Sanat, Haber, Yorum ve Bilim Dergisi*, Sayı 1.
- İşçilerin Sesi Gazetesi 1989: *Sınıf ve Kitle Sendikası*, İstanbul.
- Kale, H. 1991: “Günümüzde Memur Sendikalaşması,” *DEMED Dergisi*, Sayı 6, Temmuz-Ağustos 1991.
- Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu 1992: *Anayasa Değişikliği ve Ortak, Genel, Demokratik Bir Sendikalar Yasası İçin Düşünce ve Önerilerimiz*.
- Kamu Çalışanlarında Birlik 1995: *Yeni Bir Atak İçin Görüşler, Öneriler*, İstanbul.
- Kamu İşveren Sendikaları 1995: *Kamu ve Özel Kesimde İşçi Ücretleri, İşçi Emeklileri Ücretleri, Devlet Memurları Ücretleri (Tablolar, Karşılaştırmalı Tablolar)*, Ankara.
- Katılımcı Sendikal İnisiyatif 2003: *Yeni Dönemde Etkili-Güçlü Emek Örgütüne Doğru*.
- Kaya, A. 1994: “Günün Acil ve Ertelenemez Görevi: Konfederasyonlaşma,” *I. Bölgesel Ankara Kamu Çalışanları Kurultayı (Tebliğler ve Sonuç Bildirgesi)*, Ankara.
- Kaya, Y. 1995: *Demokrasi ve Anayasa Forumuna KÇSKK Olarak Sunulan Tebliğ*, 14.7.1995.
- Kaynak Yayınları 1998: *Refah Partisi Kapatma Davası, İddianame, Esas Hakkında Görüş, Savunma, Gerekçeli Karar*, İstanbul.
- KÇSKK, *Bağımsızlık, Barış ve Demokrasi İçin İşçi Sınıfının Birlik, Dayanışma, Mücadele Günü 1 Mayıs*. (Çoğaltma).
- KESK 1995: *Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu Anatüzük*, İstanbul.
- KESK 1996: *Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu 1. Olağan Genel Kurulu Çalışma Raporu (16-17-18 Ağustos 1996)*, İstanbul.
- KESK 1996: *Kamu Emekçileri Sendikalaşma Hareketi ve KESK (Ekim 1996)*, İstanbul, (Çoğaltma).
- KESK 1998: *2. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu (Ağustos 1996 - Ağustos 1998)*, İstanbul.

- KESK 2001: *3. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, 25-28 Ocak 2001*, İstanbul.
- Koç, C.-Koç, Y. 2008: *DİSK Tarihi, Efsane mi, Gerçek mi? (1967-1980)*, Epos Yay., Ankara.
- Koç, Y., Çağlav, A.T. 1989: *137 Gün Süren Grevimiz*, Çelik-İş Sendikası Yay., Ankara.
- Koç, Y. 1990: “12 Eylül Öncesinde Sendika Tüzüklerinde Sendika-İçer Demokrasi,” *Cahit Talas’a Armağan*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., Ankara.
- Koç, Y. 1992: “1947 Yılında Sendika-Dışı İşçi Örgütlenmeleri,” *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar*, Ataol Yay., İstanbul.
- Koç, Y. 1992: “Türkiye İşçi Sınıfı Hareketi ve Silahlı-Ayrılmış Kürt Milliyetçiliği: Müttefik mi, Rakip mi?” *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt XVI, Sayı 146, Ağustos 1992.
- Koç, Y. 1996: “HADEP Programı Üzerine Bazı Notlar,” *Aydınlık Dergisi*, 20.1.1996.
- Koç, Y. 1996: “Osmanlı Memurları,” *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi (Olaylar - Değerlendirmeler)*, YOL-İŞ Yay., Ankara.
- Koç, Y. 1996: “Türkiye’de Memurlar (1923-1946),” *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi (Olaylar - Değerlendirmeler)*, YOL-İŞ Yay., Ankara.
- Koç, Y. 1999: *Türkiye’de Grev Hakkı*, Türk-İş Yay., Ankara.
- Koç, Y. 1999: *Türkiye’de Sendikalaşma Hakkı ve ILO İlkeleri*, Türk-İş Yay., Ankara.
- Koç, Y. 2000: “Mühendisler ve İşçi Sendikaları,” *İnşaat Mühendisleri Odası, Türkiye Mühendislik Haberleri*, Sayı 408.
- Koç, Y. 2006: *Batılı İşçi Sömürüye Ortak (Burjuva Proletarya)*, 2. Basım, Bilgi Yay., Ankara.
- Koç, Y. 2006: *TÖS, Anti-Emperyalist, Ulusal, Emekten Yana Öğretmen Örgütü*, Ulusal Eğitim Derneği Yay., Ankara.
- Koç, Y., *Memurlar ve Sendikalaşma* (Genişletilmiş 2. Basım), Bilar İşçi Eğitim Yay. No. 4, Ankara.
- Konuk Yayınları 1974: *Fransız Solunun Ortak Hükümet Programı*, Ankara.
- Krasucki, H. 1979: *Sendikalar ve Sınıf Savaşımı* (2. Basım), Sorun Yayınları, İstanbul.
- Krasucki, H. 1987: *Çağdaş Sendikaya Evet*, Amaç Yayıncılık, İstanbul.
- Kropotkin, P. 1927: *Kropotkin’s Revolutionary Pamphlets* (ed.by Roger N.Baldwin), Vanguard Press, New York.
- Küçük, A. 1993: “Demokrasi, UKKTH ve Sendikalar,” *Gündem Gazetesi*, 29.5.1993.
- Kültür-Sen 1993: *Kültür Emekçileri Sendikası Tüzüğü*, Ankara.
- Maden-Sen (tarihsiz): *Maden İşkolu Kamu Emekçileri Sendikası Ana Tüzüğü*, Ankara.

- Maden-Sen 1992: *1. Olağan Genel Kurulumuzu Gerçekleştirdik*.
- Memur-Sen 1995: *Memur Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen) 1. Olağan Genel Kurulu Faaliyet Raporu (18 Kasım 1995)*, Ankara.
- Mihçioğlu, C. 1968: *Türkiye’de Kamu Personeli Sendikaları*, Ankara.
- Munck, R. 1988: “Social Movement Unionism,” *The New International Labour Studies, An Introduction*, Zed Books, London.
- Munck, R. 1995: *Uluslararası Emek Araştırmaları*, Öteki Yay., Ankara.
- Mülkiyeliler Birliği Vakfı 1991: *Türkiye’de Memur Sendikacılığı, Uluslararası Sempozyum, 13-14 Eylül 1990, Ankara*, Yay.No.10, Ankara.
- Oğuz, D. 1994: “Kamu Çalışanları Sendikaları Ankara ve İzmir Kurultayları Sonucu: Merkezi Önderlik İçin Konfederasyona Evet,” *Aydınlık Dergisi*, Sayı 391, 17 Aralık 1994.
- Oğuz, D. 1994: “Kamu Çalışanları Sendikaları İstanbul Bölge Kurultayı’ndan İzlenimler: Sonuç Bildirgesi, Ortak İradeyi Yansıtmıyor,” *Aydınlık Dergisi*, Sayı 389, 3 Aralık 1994.
- Oğuz, D. 1995: “KÇSKK Tavrını Değiştirsın,” *Aydınlık Dergisi*, Sayı 424, 5 Ağustos 1995.
- Oğuz, D. 1995: “Saflar Belirginleşti: Eğilim İşçiyle Birlikte Eylem,” *Aydınlık Dergisi*, Sayı 406, 1 Nisan 1995.
- Oğuz, D., Büyükyıldız, N. 1993: “Kapıkulu Geleneğini Kıranlar,” *Aydınlık Gazetesi*, 30.8.1993.
- Oğuz, D., Büyükyıldız, N. 1993: *Aydınlık Gazetesi*, 2.9.1993.
- Open Society Institute Assistance Foundation Türkiye İrtibat Bürosu 2004: *Kıscacı, Mutlak ve Total Doğrular Dışında Farklı Olana Açık, Çoğulcu, Demokratik, Özgür Toplum, 2001-2004*, İstanbul.
- Open Society Institute Assistance Foundation Türkiye İrtibat Bürosu 2006: *Açık Toplum 2001-2006*, İstanbul.
- Oral, A. 1990: “Bem-Der: Hedef İcazetsiz Sendika,” *Demokrat Dergisi*, Ağustos 1990.
- Or-Kam-Sen 1992: *Ormancılık İşkolu Kamu Çalışanları Sendikası Tüzük*, Ankara.
- Or-Kam-Sen 1993: *1. Olağan Genel Kurulu Çalışma Raporu*, Ankara, (Çoğaltma).
- Or-Kam-Sen 1995: *Or-Kam-Sen 2. Olağan Genel Kurulu Sendikal Mücadele, Demokrasi ve Birlik Platformu Çalışma İlkeleri ve Çalışma Programı, 20-21 Mayıs 1995*, Ankara, (Çoğaltma).
- Or-Kam-Sen 1996: *Or-Kam-Sen 3. Olağan Genel Kurulu, “Siyasal Değil, Sendikal Birlik” İçin Anlayış ve İlkeler*, Ankara.
- ÖES 1993: *Öğretim Elemanları Sendikası Tüzüğü*, Ankara.
- ÖES 1994: *Öğretim Elemanları Sendikası Tüzüğü*, Ankara.
- Öğretmenlerin Örgütlenmesi İçin Dört Genel Başkanın Ortak Açıklaması, *abece*

- Dergisi*, Aralık 1987.
- Ömürgönülşen, U. 1990: “Türkiye’de Kamu Görevlilerinin Sayısal Evrimi ve 1980 Sonrasında Kamu Görevlilerinin Azaltılmasına Yönelik Politikalar Üzerine Düşünceler,” *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, No.125.
- Önder, A. 1995: “Hükümeti Devirmeye Gidiyoruz,” *Söz Dergisi*, 24 Haziran 1995.
- Özalp, K. 1992: “Kamu Çalışanları Platformu’nda Perspektif Kayması,” *Gündem Gazetesi*, 25.10.1992.
- Özdemir, C. 1998: *Eşref Büllis Olayı, Komutanın Şüpheli Ölümü*, İletişim Yay., İstanbul.
- Özdemir, M. 1987: “Memurların Örgütlenme Sorunu,” *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, No.86.
- Pekin, F. 1989: (yayına hazırlayan), *Türkiye’de Kamu Çalışanlarının Sendikal Hakları ve İsveç Örneği Sempozyumu*, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Polatel, Ş. 1992: “Sendikamızın Kuruluş Öyküsü,” *Yargı Gerçeği*, Sayı 1, Nisan 1992.
- Sağlam, H. 1993: “Memur Hareketinde Grev ve İki Eğilim,” *Mücadele Dergisi*, 16.1.1993.
- Sarıhan, A. 1996: “KESK Tüzüğü,” *Sendika Dergisi*, Sayı 2, Mart-Nisan 1996.
- SBP 1991: *Sosyalist Birlik Partisi Tüzük ve Program*.
- SBP 1992: *Yeni Bir Dünya, Yeni Bir Sosyalizm, Sosyalist Birlik Partisi 1. Kongre, 2-3 Mayıs ’92 Genel Yönetim Kurulu Çalışma Raporu*, Ankara.
- SHP 1985: *Sosyaldemokrat Halkçı Parti Program (1985)*, Ankara.
- SHP 1987: *Seçim Bildirgesi*, Ankara.
- SHP 1990: *Sosyaldemokrat Halkçı Parti’nin Doğu ve Güneydoğu Sorunlarına Bakışı ve Çözüm Önerileri, SHP Merkez Yürütme Kurulu, Temmuz 1990*, Ankara.
- SHP 1991: ‘91 “Sandıkta Güller Açacak” Ekonomide Onarım ve Atılım Programı, *Yeni Vizyon*, Ankara.
- SHP 1991: ‘91 “Sandıkta Güller Açacak” Yeni Bir Türkiye İçin İlk Hedefler, *SHP Seçim Bildirgesi 1991*, Ankara.
- SODEP 1985: *İşçi-Memur Sorunlarına Çözüm Politikaları*, Ankara.
- Sosyal Demokrasi Partisi 1983: *SODEP Programı*, Ankara.
- Sosyal Demokrasi Partisi 1984: *SODEP Birinci Büyük Kongre, Kurultay, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, 1984*, Ankara.,
- Sosyal Hizmet-Sen 1993: *Sosyal Hizmet Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, Ankara.
- Sosyalist İktidar Partisi (SİP) 1995: *Eğitim Emekçileri ve Sınıf Tavrı*, İstanbul.
- Sosyalist İktidar Partisi (SİP) 1995: *Kamu Emekçileri Hareketi ve Haziran Dersleri*, İstanbul.
- Soyer, A. 2005: *Bir Muhalefet Odağı Olarak Tabip Odaları Bir Eylem Biçimi*

- Olarak Beyaz Eylemler*, Sorun Yay., İstanbul.
- Şaylan, G., Oyal, E. (tarihsiz; muhtemelen 1972): *Türkiye’de Memur Sendikacılığı*, TODAİE Yay., Ankara, (Çoğaltma).
- Şek-Me-Sen 1993: *Şeker Sanayii Memurları Sendikası Tüzüğü*, Eskişehir.
- T.C.Başbakanlık 1995: *5 Nisan Kararları ve İlk Dokuz Aylık Uygulama Sonuçları (7 Ocak 1995)*, Ankara.
- Tak-Sen 1992: *Tapu Kadastro Kamu Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, Konya.
- Tarım-Sen 1991: *Tarım İş Kolu Kamu Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, İstanbul.
- Tarım-Sen 1992: *Tarım İşkolu Kamu Çalışanları Sendikası 1. Olağan Merkez Genel Kurulu Faaliyet Raporu (30/31 Mayıs 1992)*, İstanbul, (Çoğaltma).
- Taşçı; E. 1996: *Memurlar, Sendikal Haklar ve Türkiye Kamu-Sen*, Nüans Yay., Ankara.
- TBKP 1990: *Türkiye Birleşik Komünist Partisi Program Tüzük*.
- Tiftikçi, O. 1995: *Kamu Çalışanları Hareketi ve BTS*, BTS Yay., İstanbul.
- TİSK 1972: *Dokuzuncu Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu (Nisan 1972)*, Ankara.
- TİSK 1995: “Kamu Görevlilerinin Örgütlenmesine İlişkin TİSK Görüşü,” *İşveren Dergisi*, Mart 1995.
- TMMOB 1991: *Kamu Çalışanları Sempozyumu, 15 Aralık 1990*, Ankara.
- TÖS 1966: *Türkiye Öğretmenler Sendikası Tüzüğü*, Ankara.
- TÖS 1967: *İlk İki Yılda TÖS*, Ankara.
- Tüm Banka-Sen 1992: *Türkiye Banka ve Sigorta Çalışanları Sendikası Tüzüğü*, Ankara, (Çoğaltma).
- Tüm Banka-Sen 1994: *Tüm Banka-Sen Tüzüğü*, Ankara, (Çoğaltma).
- Tüm Bel-Sen 1990: *Tüm Belediye Memurları Sendikası Ana Tüzüğü*, İstanbul, (Çoğaltma).
- Tüm Bel-Sen 1994: *Tüm Bel-Sen 2. Olağan Genel Kurulu Çalışma Raporu*, (Çoğaltma).
- Tüm Enerji-Sen 1992: *Enerji Çalışanları Sendikası Tüzüğü*, İstanbul, (Çoğaltma).
- Tüm Haber-Sen 1992: *Tüm Haberleşme ve İletişim Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, İstanbul, (Çoğaltma).
- Tüm Hava-Sen 1992: *Tüm Havaliman ve Meydan Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, İstanbul.
- Tüm Maliye-Sen 1992: *Tüm Maliye Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, İstanbul.
- Tüm Maliye-Sen 1995: *Kamu Çalışanları Sendikaları İşkolu Belirlemesi ve Sendikal Birlik Önerileri, 1-2 Nisan 1995 KÇSKK Genişletilmiş Merkez Yöneticiler Toplantısı*, (Çoğaltma).
- Tüm Ray-Sen 1992: *Tüm Raylı Taşımacılık İşkolu Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, İstanbul.

- Tüm Ray-Sen 1992: *Tüm Ray-Sen 1. Olağan Genel Kurulu (22-23 Ağustos 1992) Çalışma Raporu*, İstanbul.
- Tüm Sağlık-Sen 1991: *Tüm Sağlık Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, İstanbul.
- Tüm Sağlık-Sen 1992: *Sağlık Emekçilerine Açık Mektup*, Eylül 1992.
- Tüm Sağlık-Sen 1993: *Sürgünlere Son*, İstanbul, (Çoğaltma).
- Tüm Sosyal-Sen 1992: *Tüm Çalışma ve Sosyal Güvenlik Çalışanları Sendikası Ana Tüzük*, Ankara.
- Tüm Tak-Sen 1992: *Tüm Tapu Kadastro Çalışanları Sendikası Tüzüğü*, Ankara.
- Tüm Yargı-Sen 1992: *Tüm Yargı ve İnfaz Kurumları Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, Ankara.
- Tüm Yargı-Sen 1993: *Tüm Yargı-Sen Ana Tüzüğü*, Ankara.
- Tüm Yargı-Sen 1996: *Tüm Yargı-Sen Ana Tüzüğü*, Ankara.
- Tüm-Der 1977: *Tüm Memurlar Birleşme ve Dayanışma Derneği*, Ankara.
- Türk Tabipleri Birliği 1993: “Hekim Hareketliliği,” *Toplum ve Hekim Dergisi*, 1988-89 Özel Sayısı, Sayı 55, Temmuz 1993.
- Türkddoğan, Ö. 1994: “Sendikalarda Nisbi Temsil,” *Yurtsever Emekçiler Dergisi*, Sayı 5, Aralık 1993-Ocak 1994.
- Türkiye Kamu-Sen 1996: *2. Olağan Genel Kurulu Faaliyet Raporu (1992-1996) (22-23 Haziran 1996)*, Ankara.
- Türkiye Teknikerler Sendikası 1969: *1. Dönem Yönetim Kurulu Faaliyet Raporu (1968-1969)*, Ankara.
- Türkölmez, Y. 1995: *PTT’de İşçi ve Memur Örgütlenmesi*, Ankara, 1995.
- Türk-Persen 1969: *2. Olağan Genel Kurul Toplantısı (14 Temmuz 1968 - 29/30 Kasım 1969)*, Ankara.
- Usta, S. ve d. 1994: *Or-Kam-Sen 1.Olağanüstü Genel Kuruluna Giderken Sendikal Mücadele, Demokrasi ve Birlik İçin Çağrı*, Ankara, (Çoğaltma).
- Ülgen, V. 2006: *Umudun Adımları, Sağlık İş Kolunda Sendikal Hareket*, El Yay., İstanbul.
- Ülkü-Bir 1977: *4. Devre Faaliyet Raporu (9 Şubat 1976 - 4 Şubat 1977)*, Ankara.
- Ünal, K., Kahraman, A., Han, C. 1994: “Kamu Çalışanları Sendikaları Ankara Bölge Kurultayı’na,” *1. Bölgesel Ankara Kamu Çalışanları Kurultayı (Tebliğler ve Sonuç Bildirgesi)*, Ankara.
- Ünal, K., Kahraman, A. ve d. 1995: *Devrimci Kamu Çalışanları, Kamu Çalışanları Sendikaları Merkez Kurultayı*, Ankara.
- Yapı-Yol Sen 1992: *Yol, Yapı ve Altyapı Kamu Çalışanları Sendikası Ana Tüzüğü*, Ankara.
- Yapı-Yol Sen 1995: *Yapı-Yol Sen 3 Yaşında, Kamu Çalışanları Hareketinin Dünyü-Bugünü*, Ankara.
- Yeni Çözüm Yayınları 1990: *Sınıf ve Sömürü Nedir?*, Eğitim Dizisi No.2, İstanbul.

- Yerlikaya, Ç. 1994: “Kamu Çalışanlarının Sendikal Mücadelesi, Son Beş Yıl Değerlendirmesi, Konfederasyon Tartışmaları ve Öneriler,” *I. Bölgesel Ankara Kamu Çalışanları Kurultayı (Tebliğler ve Sonuç Bildirgesi)*, Ankara.
- Yeşil, C. 1990: “Platform: Sendikalaşmanın İlk Adımı,” *Demokrat Dergisi*, Ağustos 1990.
- Yılmaz, H. 1991: *Bir Örgütlenme Biçimi, İşyeri Komiteleri ve Siyasal Görevlerimiz*, Mer Yay., İstanbul.
- Yiğiter, Kara, F. 2000: *Türkiye’de İşçi Ücretleri ve Memur Maaşlarının Gelişimi (1989-1999)*, Uzmanlık Tezi, T.C.Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı, Ankara.
- Yol-İş Sendikası 1992: *4. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu (9-10-11 Ekim 1992)*, Ankara.
- Yol-İş Sendikası 1993: *Genel Kurul Kararları (Türk-İş 16. Olağan Genel Kurulu, T.Yol-İş 4. Olağan Genel Kurulu)*, Ankara.
- Yol-İş Sendikası 1995: *Türkiye Sendikacılık Hareketi 1992-1995*, Ankara.
- YÖN 1997: *Toplumsal Hareket Sendikacılığı*, İstanbul.
- Yürükoğlu, R. 1978: *Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye*, İşçinin Sesi Yay. No.5.

Dergiler ve Bültenler:

abece Dergisi, Ajans Tüba İş-İşçi-Çalışma Bülteni, Aktüel Dergisi, Ankara Makine Bülteni. Asim-Sen Dergisi, Aydınlık Dergisi. Belediye-İş Sendikası Dergisi, BTS Haber, Demiryolcunun Sesi Dergisi, Devrimci Mücadele Dergisi, Devrimci Proletarya Dergisi, Direniş Dergisi, Eğitim Dünyası Dergisi, Eğitim-İş Bülteni, Eğitim-İş Dergisi, Eğitim-Sen Dergisi, Ekim Dergisi, Emeğin Bayrağı Dergisi, Emekçi Memur Dergisi, Emperyalizme ve Oligarşiye Karşı Mücadele Dergisi, Enerji-Sen Dergisi, Gerçek Dergisi, Gündem Dergisi, Halk Demokrasisi Dergisi, İkibin’e Doğru Dergisi, İktidar Dergisi, İl-Sen Dergisi, İşçilerin Sesi Dergisi, İşveren Dergisi, Kamu Çalışanları Dergisi, Kavga Dergisi, Kervan Dergisi, KESK’in Sesi Dergisi, Kızıl Bayrak Dergisi, Kurtuluş Dergisi, Kurtuluş Yolunda Memur Gerçeği Dergisi, Madencilik Bülteni, Maden-Sen Dergisi, Memur Gerçeği Dergisi, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Özgür İnsan Dergisi, Partizan Sesi Dergisi, Sanayi-Sen Haber Bülteni, Sendika Dergisi, Sınıf Hareketinde Yön Dergisi, Söz Dergisi, TMMOB Birlik Bülteni, Toplum ve Hekim Dergisi, Toplumsal Araştırmalar Dergisi, Tüm Bel-Sen Dergisi, Tüm Haber-Sen Dergisi, Tüm Maliye-Sen Dergisi, Tüm Ray Sen Dergisi, Tüm Tak-Sen Dergisi, Yapı Yol-Sen Dergisi, Yurtsever Eğitimciler Dergisi.

Gazeteler:

Akşam Gazetesi, Alınteri Gazetesi, Aydınlık Gazetesi, Bugün Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi, Dünya Gazetesi, Evrensel Gazetesi, Günaydın Gazetesi, Gündem

Gazetesi, Güneş Gazetesi, Hürriyet Gazetesi, İşçi Gündemi Gazetesi, İşçilerin Sesi Gazetesi, Meydan Gazetesi, Millî Gazete, Milliyet Gazetesi, Özgür Gündem Gazetesi, Sabah Gazetesi, Siyah Beyaz Gazetesi, Türkiye Gazetesi, Ulus Gazetesi, Yeni Politika Gazetesi, Yeni Ülke Gazetesi, Zaman Gazetesi.

adlar dizini

- A.Fahri Özten 535
 Abdullah Anıl 507
 Abdullah Aydın 78, 472
 Abdullah Kahraman 390, 565, 569
 Abdullah Yalçınkaya 543
 Abdurrahim Uzun 463
 Abdurrahman Güzelgün 548
 Abdurrahman Taşdemir 569
 Adem Çalışkan 515
 Adnan Kahveci 205, 206
 Ahmet Alperen 246
 Ahmet Cengiz 171
 Ahmet Çörekçi 151
 Ahmet Erdoğan 527
 Ahmet Güngör 535
 Ahmet Işık 539
 Ahmet İnce 68, 83, 475
 Ahmet Kaya 551
 Ahmet Tabur 78
 Ahmet Türk 153
 Akın Birdal 567
 Alaattin Dinçer 569
 Alaattin Polat 535
 Alattin Erdoğan 569
 Ali Açı 230
 Ali Atmaca 511
 Ali Bayramoğlu 185
- Ali Bingöl 492, 569
 Ali Bozkurt 20, 68, 69, 70, 71, 81
 Ali Cengiz Demir 517
 Ali Demir 78, 82, 469, 500
 Ali Işık 495, 569
 Ali Işıklar 244, 246
 Ali İhsan Kapıkıran 511
 Ali Karaaslan 529
 Ali Kaşkir 543
 Ali Kınacı 78
 Ali Küçük 171
 Ali Naci Yeşiltepe 78
 Ali Oral 85, 205, 206, 294, 492
 Ali Özgül 171
 Ali Rıza Cırık 495
 Ali Rıza Türkdönmez 478, 480
 Ali Saygılı 114, 525
 Ali Sönmez 491
 Ali Şık 569
 Ali Tuna 465
 Ali Ürküt 184, 569
 Ali Yıldırım 173
 Ali Yılmaz 493
 Aliye Kaşkir 214
 Alpaslan Işıklı 19, 20, 66, 67, 71, 90, 94, 158, 193, 210, 567
 Alper Öztürk 436, 569
- Alper Yaldır 105
 Altun Özbay 486
 Aslan Sonat 158
 Aşur Eylene 105
 Ata Soyer 204
 Ataman İmren 157
 Atuf Tomrukçu 569
 Atılay Ayçin 194
 Atilla Erdem 570
 Atilla Keskin 509
 Attila Kaya 77
 Avni Akyol 73
 Aycan Ündey 495
 Aydın Afacan 105
 Aydın İpek 78
 Aydın Nefesoğlu 78, 82, 469
 Ayfer Gökşen 491
 Ayhan Erdoğan 274
 Ayhan Özkaya 539
 Ayhan Sarıhan 78, 82, 469, 480
 Ayşe Kozakçı 173
 Ayşe Kurt 518
 Ayşe Özdamar 162
 Ayşe Öztürk 486
 Ayşen Dönmez 77, 518
 Ayşenur Şimşek 398
 Aziz Yıldırım 336, 465, 569
 Azmi Özdemir 535
- Bahri Akkan 569
 Bahtiyar Alkan 463
 Bahtiyar Aydın 152
 Baskın Oran 185
 Basri Çavuşoğlu 17
 Başyürek Altun 426, 480
 Bayram Keskin 463
 Bayram Kutlu 105
 Bayram Meral 269, 390, 420
 Bedirhan Samun 77
- Bedri Tekin 316, 504, 505
 Behice Boran 198
 Bekir Sami Daçe 284
 Bekir Ünsallı 336, 498
 Bekir Yavaş 78, 82, 469
 Besim Tibuk 151
 Besime Beydilli 162
 Beşir Atalay 31
 Binali Seferoğlu 20, 71, 83
 Binali Şentürk 539
 Burhan Görür 491, 569
 Burhan Özfatura 203
 Bülent Ilgaz 488, 489
- Cafer Yıldırım 221
 Cahit Talas 65
 Can Hamamcı 482
 Canan Koç 200
 Celal Gül 68
 Celal Yıldırım 77
 Celalettin Kırbaş 504
 Cem Ersever 372
 Cemal Demir Aygün 535
 Cemal Karagöl 569
 Cemal Mihçioğlu 59
 Cemal Özdemir 533
 Cemal Ünlü 180
 Cemil Çakır 20, 70, 71
 Cengiz Aşkinci 355, 356, 357, 472, 473
 Cengiz Demir 518
 Cengiz Dingil 488
 Cengiz Faydalı 194, 382, 405, 436, 441, 457, 504, 505, 562, 569
 Cengiz Toygör 541, 570
 Cengiz Uzuner 569
 Cevat Han 390, 565
 Cevat Kaya 527
 Cevdet Selvi 226

Cihan Kayıket 527
 Cihat Türsen 234, 496
 Çetin Uygur 110, 121, 145, 146, 327
 Çetin Yerlikaya 560
 Davut Balıkçı 184, 569
 Deniz Baykal 399, 457
 Deniz Pekşen 548
 Doğan Canman 67
 Doğan Yolevri 498
 Doğu Ergil 185
 Doğu Perinçek 198, 237, 567
 Döne Durak 464
 Durali Can 548
 Durmuş Şahin 336
 Dursun Dalga 171
 Dursun Öztürk 180
 Ejder Sütçü 447
 Ekrem Ceyhun 224
 Elmas Yalçın 203, 214, 491, 492,
 543
 Elvan Türkmen 83
 Emine Ergin 42
 Engön Öney 162
 Enis Tütüncü 66
 Enver Gültekin 500
 Enver Önder 472
 Ercan Atmaca 194
 Ercan Özülcü 492
 Ercüment Çamlı 105
 Erdal Çalı 78, 82, 293, 469, 477
 Erdal Dağdelen 486
 Erdal İnönü 65, 69, 152, 211, 231,
 243, 264, 266, 279
 Ergin Atasü 457
 Ergun Kuran 389
 Erol Kekeç 529
 Erol Manisalı 193

Erol Savumlu 569
 Ersin Türkmen 162
 Ertuğrul Sayın 509
 Esin Bülbül 517
 Esmeni Kırmızı 478, 480
 Esme Demir 543
 Esra Güler 491
 Eşref Bitlis 372
 Ethem Yaşar 173
 F.Ayhan Özkaya 171
 Fahri Karasu 569
 Faik Genç 233
 Faruk Alpkaya 482
 Fatma Demirkapı 500
 Fatma Patlar 214, 219
 Faysal Özçift 180, 569
 Fazıl Sağlam 72
 Fazlı Kaya 495
 Fehmi Işıklar 211
 Fethi Bolayır 293, 421
 Fevzi Gerçek 162, 214, 218, 232,
 233, 256, 434, 439, 486, 487,
 569
 Feyzi Coşkun 78
 Feyzullah Ertuğrul 20, 70, 71, 72,
 73, 76, 78, 83
 Fikret Başkaya 158
 Fikri Sağlar 290
 Friedrich Engels 580
 Fuat Erdoğan 203
 Fuat Kırıcı 336, 509
 Füsün Işcan 472, 473
 Galip Güçlü 569
 Gazi Çınar 548
 Gülabi Köseoğlu 163
 Gülay Düztaş 543
 Gülen Türkel 464
 Gülşen Bektaş 78

Gültekin Gazioğlu 474
 Günay Kubilay 180, 477, 569
 Günhan Turan 78
 Güven Gerçek 529, 531, 538, 569
 H.Emin Yücel 507
 H.Hüseyin Ulucan 569
 H.İbrahim Çam 546
 Hacı Çoban 549, 454, 570
 Hacı Özmez 184, 569
 Hakan Büken 517
 Hakan Candan 507
 Hakkı Atıl 537
 Hakkı Kurtuluş Demir 491
 Hakkı Yalçın 68
 Halil Atak 535
 Halil Meriç 171
 Halil Özmen 507
 Halit Kanıyaş 504
 Halit Zükenk 546
 Haluk Gerger 158
 Hamza Çelik 495
 Hanifi Sağlam 271, 336
 Hanifi Yıldırım 175
 Harun Kalaycı 336, 546
 Harun Önder 246
 Hasan Akalın 77
 Hasan Biber 194
 Hasan Elman 232
 Hasan Gürlek 175
 Hasan Güzel 543
 Hasan Hayır 390, 493, 569
 Hasan Hüseyin Ulucan 540
 Hasan Kaya 162
 Hasan Mezarıcı 153, 199
 Hasan Özkan 511
 Hasan Ürel 68
 Hasan Yağız 162, 390, 463, 569
 Hatice Barak 486

Hatice Kızılcay 162
 Hatice Pehlivanoglu 569
 Hatip Dicle 152, 153
 Hayati Alkan 326, 336, 539
 Haydar İcar 511
 Haydar Şahin 324, 517
 Henri Krasucki 120, 128
 Hikmet Çetin 399, 434
 Hüsamettin Cindoruk 211, 212
 Hüseyin Aktan 463
 Hüseyin Ateş 539
 Hüseyin Demir 78
 Hüseyin Kaya 336, 504
 Hüseyin Keleş 498
 Hüseyin Özen 77
 Hüseyin Tecim 78
 Hüseyin Tosun 180, 569
 Hüseyin Ulucan 336
 Hüseyin Yavuz 173
 İ.Arif Erağdıç 507
 İ.Kemal Ayan 464
 İbrahim Balcı 114
 İbrahim Çaylak 529
 İbrahim Kaygısız 472
 İbrahim Kürek 184, 569
 İbrahim Şahin 498
 İbrahim Şen 495
 İbrahim Üçyıldızgil 68
 İbrahim Yetkin 76
 İhsan Çaralan 43
 İhsan İçten 527
 İlhan Alkan 68
 İlknur Bilgen 464
 İlknur Birol 111
 İrfan Erdemoğlu 174, 175, 278, 279,
 284, 336, 457, 463, 569
 İshak Kocabıyık 162, 515
 İsmail Aydın 472

İsmail Cömertoğlu 569
 İsmail Çınar 498, 499
 İsmail Çınar 77, 84, 162, 232, 387, 498, 499, 569
 İsmail Hakkı Bayram 83
 İsmail Öztoran 500
 İsmail Pirkoca 504
 İsmail Sarıoğlu 77
 İsmail Şahin 463
 İsmail Tanık 569
 İsmail Yazıcı 529
 İsmet Aktaş 109, 110, 111, 162, 172, 173, 176, 214, 219, 232, 233, 237, 238, 243, 253, 269, 336, 338, 342, 472, 473, 476, 564
 İsmet Atilla 288
 İsmet Erdoğan 203
 İsmet Sezgin 250, 251, 269
 İsmet Yalçınkaya 83
 İzzet Çetin 194
 İzzet Polat Ararat 502, 569
 Jacques Estager 128
 Jülide Özturan 543
 Kadir Oruç 533
 Kadir Uslu 509
 Kail İbiş 336, 517
 Kamil Özalp 77, 162, 169, 486
 Karaman Eroğlu 491
 Kaya Erdem 221
 Kazım Yıldırım 194, 336, 489, 569
 Kemal Bal 569
 Kemal İnce 539
 Kemal Keleş 569
 Kemal Kuruçim 336, 535
 Kemal Sarısoy 66
 Kemal Ünal 390, 436, 565, 569
 Kenan Görgülü 73, 75
 Kenan Keleş 20, 70, 71
 Kerim Yanar 569
 Kropotkin 553
 Kubilay Şahhüseyinoğlu 515
 Kürşat Tokel 76
 Leyla Zana 152, 153
 Lütfi Demirkapı 78
 M.Akif İnan 421
 M.Ali Görür 133, 495
 M.Gürsel Şener 509
 Mahir Çayan 202, 553
 Mahmut Alınak 153, 210
 Mahmut Konuk 162
 Mahmut Nesil Ünal 68
 Mahmut Öktem 472, 473
 Mahmut Özçelik 546
 Mahmut Yıldırım 569
 Mansur Burgucu 194
 Mansur Topçu 258
 Mazlum Arı 495
 Medar Kalkan 336, 527, 537
 Mehmet Ali Cinoğlu 500
 Mehmet Ali Mazman 493
 Mehmet Ali Uludağ 525
 Mehmet Antmen 569
 Mehmet Çetintaş 546
 Mehmet Doğan 328
 Mehmet Dönen 232
 Mehmet Erdoğan 518
 Mehmet Fidan 173
 Mehmet Görgülü, 180, 467, 569
 Mehmet Işıktaş 184, 569
 Mehmet İpekçi 336, 464
 Mehmet Kerimoğlu 567
 Mehmet Martin 570
 Mehmet Moğultay 66, 242, 243, 250, 259, 303, 304, 312, 544
 Mehmet Ocak 511
 Mehmet Özaltan 77

Mehmet Tekin 174, 175
 Mehmet Turan 488
 Melih Ersoy 482
 Melih Gökçek 203, 320, 455
 Menekşe Meral 543
 Merih Çalışkan 326, 539
 Mesut Çelebi 385
 Mesut Gülmez 20, 48, 49, 69, 542
 Metin Koçhan 498
 Metin Kutal 72
 Metin Özevin 467
 Metin Sezen 488
 Metin Telatar 328
 Mevlüt Hazırcı 488
 Mithat Ercan 511
 Muammer Taşkıran 535
 Muhsin Bostancı 472, 473
 Murat Başgöz 504
 Murat Karayalçın 203, 320, 338, 372, 388, 399
 Murat Okumuş 436
 Murat Terzi 504
 Musa Anter 152
 Musa Arkazan 500
 Musa Kaya 171
 Musa Özdemir 20, 69
 Musa Tampınar 569
 Mustafa Akgökçe 465
 Mustafa Aksoy 180, 569
 Mustafa Akyıldız 491
 Mustafa Ateş 569
 Mustafa Avcı 478, 569
 Mustafa Bağçeci 194
 Mustafa Can 529
 Mustafa Erdoğan 507
 Mustafa Gündeşlioğlu 66
 Mustafa Karaaslan 78, 82, 469, 477, 478
 Mustafa Kaya 78
 Mustafa Kemal Erkovan 99
 Mustafa Meriç 20, 71, 78
 Mustafa Seydioğlu 533
 Mustafa Timisi 66
 Mustafa Tural 535
 Mustafa Vural 543
 Muzaffer Babürçan 78, 472
 Muzaffer Özkan 533
 Muzaffer Saraç 66
 Münevver Erdoğan 78, 472
 Münevver Oğan 480
 Münir Ceylan 176
 Münir Ekonomi 72
 Müslüm Başbağ 114, 525, 569
 Müslüm Yaman 548
 N.Şamil Şirvan 515
 N.Tümay Kentkuran 464
 Nabi Yağcı 198
 Naci Başat 208
 Naci Başer 569
 Naci Ercan 78
 Naciye Babalık 83
 Nadi Özgören 539
 Nahit Menteşe 433
 Nazım Bayata 20, 69
 Nazife Bulat 491
 Nazife Özdoğan 539
 Nebahat Akkoç 37, 169, 170
 Necati Doğru 247
 Necati Güler 533
 Necati Yentürk 78, 82, 469, 480
 Necdet Bender 548
 Necdet Karadağ 525
 Necdet Yılmaz 472
 Necip Torumtay 197
 Necmettin Cevheri 338
 Necmettin Erbakan 200
 Nedim Durmuş 78

Nedim Yüksel 517
 Nejat Aksu 533
 Nesli Durmuş 85
 Nesrin Tathioğlu 500
 Neşe Altan 173
 Neşet Demirtaş 135, 326, 539, 569
 Nezir Bayhan 171
 Nihat Akseymen 96, 158, 164
 Nihat Erdem 527
 Nihat Sargın 198
 Nilgün Aklar 464
 Nilgün Görür 482
 Nilüfer Timisi 482
 Niyazi Altunya 72, 73, 78, 80, 83, 84, 105, 106, 178, 180, 336, 342, 359, 384, 469, 471, 557, 575
 Numan Kozakçı 173
 Nuran Engin 511, 518
 Nuray Yücel 492
 Nurettin Aldemir 180
 Nurettin Soyer 173
 Nurettin Sözen 203
 Nurhan Akyüz 478, 480
 Nursel Demirdöğücü 543, 544
 Nursel Erkol 472
 Nurullah Özbey 527
 Nusret Fişek 72
 Oğuz Bozkurt 78
 Olgun Delikanlı 83
 Onur Gönüllü 114, 525
 Orhan Altuğ 86, 149, 162, 232, 233, 336, 359, 447, 457, 511, 512, 518, 521, 557, 567, 569
 Orhan Cihan 77
 Orhan Doğan 153
 Osman Tiftikçi 20, 108, 136
 Ömer Akın 541, 570
 Önder Yurdamur 500
 Özdemir Kolcu 390
 Özer Taş 491
 Özgür Saki 569
 Özkal Yici 65
 Öztürk Türkdöğün 167, 569
 Rabia Tuncer 454, 486
 Raif Tombul 78
 Ramazan Aydın Bilge 172, 270
 Ramazan Çavdar 77
 Ramazan Günlü 482
 Ramazan Korkut 498
 Raşit Dedeşali 502
 Recep Tayyip Erdoğan 203, 320
 Refik Baydur 259
 Refik Saydam 78, 105
 Resul Akay 246
 Reşat Uygun 569
 Rıdvan Budak 420, 567
 Rıza Doğan 498
 Rıza Rençberoğlu 246
 Ronaldo Munck 131
 Ruşen Bağatur 539
 Rüştü İzmir 78
 Saadet Atasever 488
 Saadettin Bilgin 336
 Sabri Topçu 194
 Sadık Ottan 540, 541, 570
 Sadi Erol 507
 Sadun Aren 552, 567
 Saim Kahraman 162, 328, 548
 Salih Özgür 486
 Salih Usta 114, 336
 Salih Usta 525
 Salih Ünay 569
 Salim Kavlak 546
 Sami Aydoğan 78
 Sami Evren 20, 21, 221, 270, 318

Satı Taş 77
 Sayim Özbayrak 463
 Sebahat Yenici 464
 Sefa Koçoğlu 533
 Selahattin Gürgeç 162, 175
 Selami Çiçek 336, 465, 570
 Selda Aksoy 89, 569
 Selim Ölçer 72
 Selma Bozanoğlu 548
 Selvi Polat 543
 Serdar Oktay 464
 Serpil Gürman 464
 Sevil Erol 454, 569
 Sevtap Yokuş 162
 Seyfullah Gücükatalak 569
 Sezai Kaya 525
 Sezai Kaynak 68
 Sezgin Keçeci 173
 Sırrı Sakık 153
 Sina Akşin 482
 Siyami Erdem 103, 180, 211, 477, 478, 569
 Songül Aytemir 483
 Songül Beydilli 454, 486
 Suna Şafak 105
 Suna Uzuner 472, 473
 Süleyman Azrak 546, 569
 Süleyman Çiçek 498
 Süleyman Danışman 164
 Süleyman Değer 500
 Süleyman Demirel 76, 178, 197, 226, 231, 248, 275, 304
 Süleyman Eryılmaz 86, 162, 511, 519
 Sümer Erol 279, 280
 Sümmani Can 525
 Süyfullah Gücükatalak 517
 Şaban Kırıcı 569
 Şaban Naldemir 546
 Şahin Bekişoğlu 527
 Şahin Çoban 472, 473
 Şefik Muşlu 525
 Şemsi Denizer 286
 Şener Battal 211
 Şerif Vural 68
 Şevket Yılmaz 201
 Şule Ünsaldı 78, 472
 Şükran Kılbaş 78, 82, 469
 Şükran Ögeyik 543
 Şükrü Avşar 509
 Şükrü Durgut 244, 246
 Şükrü Durmuş 114, 525
 Şükrü Güner 77
 Şükrü Polatel 328, 336, 547
 Tahsin Doğan 68
 Tahsin Yılmaz 569
 Tamer Hasırcı 504
 Tansu Çiller 197, 275, 276, 296, 320, 345, 372, 433, 434, 457, 458
 Tayfun İşçi 38, 180, 454, 480, 569
 Tekin Topaloğlu 464
 Teoman Öztürk 62
 Tevfik Atam 472, 473
 Tevfik Çavdar 66
 Tolga Köseoğlu 446, 483, 569
 Turan Günata 472, 473, 476
 Turgut Haskan 68
 Turgut Özal 72, 197, 275, 372
 Türkyılmaz Akyüz 535
 Ufuk Uras 482
 Uğur Batmaz 66
 Uğur Mumcu 372
 Ülken Akyürek 464
 Ümit Erkol 165

- Ümit Kardeş 57
Yusuf Çınar 529
Yusuf Haykır 507
Yusuf Ülten 509
Yücel Gül 569
Yüksel Çakmur 203
- Vahit Genç 77, 232, 336, 441, 524,
569
Zarife Gültekin 162
Zeki Löker 71
Zeki Seferoğlu 171
Zübeyde Türkoğlu 527
Zübeyir Akkoç 172, 270
- Vahit Gören 77
Vecdi Kavlak 525
Veli Doğan 171
Veli Yılmaz 533
Veysi Ülgen 112, 339, 397, 439, 454
Veysi Varlı 175
Vicdan Baykara 162, 171, 176, 214,
232, 233, 266, 278, 319, 336,
381, 382, 390, 395, 397, 457,
493, 495, 496, 569
- Yadigar Ak 488
Yahya Balcı 569
Yahya Gür 468
Yasemin Gürçay 463
Yaşar Akyürek 533
Yaşar Asiler 246
Yaşar Kaya 152
Yaşar Topçu 211
Yaşar Urkan 437
Yaşar Yücel 464, 569
Yavuz Önen 457
Yavuz Tekin 507
Yıldırım Aktuna 284
Yıldırım Kaya 109, 395, 396, 400,
401, 403, 420, 425, 428, 429,
430, 431, 435, 436, 440, 445,
447, 449, 457, 480
Yıldırım Koç 19, 21, 158, 416
Yıldırım Uler 482
Yıldız Altınır 569
Yılmaz Kabar 525
Yılmaz Şekerbay 500
Yusuf Atay 464
Yusuf Baz 515
Yusuf Beyazıt 293